

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра української літератури

Символіка весільних пісень та обрядів Буковини
Дипломна робота
рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала
Студентка VI курсу, 601 групи
денної форми навчання
спеціальності 014 «Середня освіта
(українська мова та література)»
Ревега Марина Степанівна
Науковий керівник: к.ф.н., доц. Костик В. В.
Рецензент: _____

До захисту допущено:
Протокол засідання кафедри №____
від «__» _____ 2021 р.
Зав. кафедри _____ доц. Мальцев В. С.

Чернівці – 2021

АНОТАЦІЯ

Ревега М. С. Символіка весільних пісень та обрядів Буковини. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2021. На правах рукопису.

Магістерська робота присвячена вивченню символіки весільних пісень та обрядів Буковини. У дослідженні звернено увагу на символ як фольклорний знак. Зроблено спробу окреслити регіональні особливості символічної системи весільного фольклору. Подано класифікацію найчастотніших символів весільних пісень буковинського краю: космогонічні, зооморфні, рослинні, явищ природи та локальні. Описано специфіку весільної обрядовості на прикладах сватання, збирання барвінку та пошиття вінка, випікання калачів, завивання гільця та покривання.

У роботі деталізовано принципи виокремлення фольклорних оніричних текстів та одиничних текстів. Проаналізовано символіку снотлумачень весільної семантики. Зроблено статистичний аналіз сучасного стану оніричного фольклору весільної семантики на основі обробки анкетних даних жителів села Топорівці Новоселицького району Чернівецької області.

Дипломна робота містить також методичні рекомендації щодо викладання весільного фольклору, особливо буковинського, у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: весілля, символ, обряд, пісня, фольклорний знак, снотлумачення, онірема, образ-символ.

SUMMARY

Reveha M. S. Symbolism of wedding songs and rites of Bukovina. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2021. On the rights of the manuscript.

The master's thesis is devoted to the study of the symbolism of wedding songs and rites of Bukovina. The study focuses on the symbol as a folk sign. An attempt is made to outline the regional features of the symbolic system of wedding folklore. The classification of the most frequent symbols of wedding songs of the Bukovyna region is given: cosmogonic, zoomorphic, plant, natura land, local phenomena. The specifics of wedding rites are described on the examples of courtship, periwinkle gathering and sewing a wreath, baking breads, curling branches and covering.

The paper details the principles of separation of folklore oneiric texts and individual texts. The symbolism of dream interpretations of wedding semantics is analyzed. A statistical analysis of the current state of oneiric folklore of wedding semantics based on the processing of personal data of residents of the village of Toporivtsi, Novoselytsia district, Chernivtsi region.

Thesis also contains guide lines for teaching wedding folklore, especially Bukovina, in general secondary education.

Keywords: wedding, symbol, rite, song, folklore sign, dream interpretation, onirema, image-symbol.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СПЕЦИФІКА СИМВОЛІЧНОЇ СИСТЕМИ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ ТА ОБРЯДІВ БУКОВИНИ	9
1.1 Символ як фольклорний знак.....	9
1.2 Символи весільних обрядів Буковини.....	12
1.3 Символи весільних пісень Буковини.....	26
1.4 Засоби символотворення у весільних піснях Буковини.....	36
Висновки до розділу 1	38
РОЗДІЛ 2. ВЕСІЛЬНА СИМВОЛІКА У СНОТЛУМАЧНОМУ АСПЕКТІ	39
2.1 Теоретична основа снотлумачення.....	39
2.2 Оніреми весільної семантики.....	48
2.3 Сучасний стан оніричного фольклору: статистична обробка анкетних даних (на прикладі с. ТопорівціНовоселицького району Чернівецької області).....	65
Висновки до розділу 2	69
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ВЕСІЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРУ В ЗЗСО	70
3.1 Вивчення весільного фольклору на уроках шкільної програми.....	70
3.2 Вивчення фольклору в позакласній діяльності.....	79
Висновки до розділу 3	87
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
ДОДАТКИ	100

ВСТУП

Актуальність дослідження. Фольклор як колективний вияв словесного мистецтва найповніше зберігає і відтворює символічну картину світу. Жоден із відомих дослідників звичаїв і традицій українського народу, починаючи від фольклористів XIX століття, не залишав поза увагою весільну обрядовість. Саме весільному фольклору українців присвячені праці Гійома де Боплана, Хведора Вовка, Івана Денисюка, Філарета Колесси, Оскара Кольберга, Миколи Костомарова, Йосипа Лозинського, Олександра Правдюка, Миколи Сумцова, Гната Танцюри, Павла Чубинського, Марії Шубравської та інших.

Висвітлення регіональної специфіки весільних пісень та обрядів знаходимо в працях таких сучасних науковців, як Віктор Давидюк («Поетика весільного фольклору Західного Полісся»), Ірина Красовська («Весільна обрядовість Сокирянщини кінця XX – початку XXI століття: структурно-семантичні та художні трансформації»), Світлана Маховська («Весільні пісні Поділля: жанрова специфіка, особливості функціонування, поетика»), Тетяна Саварин («Лемківське весілля в міжетнічному контексті»), Валентина Телеуця («Поетика української весільної поезії Придунав'я»).

Проте сьогодні все ще бракує праць, у яких би теоретично осмислювався символ та його вияв на прикладі фольклорно-етнографічних матеріалів. В окремих наукових розвідках є узагальнювальні дослідження символіки весільних обрядодій та пісенності, як, наприклад, у монографії Миколи Дмитренка «Символи українського фольклору». Значно менше уваги приділено особливостям трактування образів-символів в окремих регіонах України, маємо лише працю Олени Гром-Цвид «Традиційна символіка весільних пісень Західного Полісся».

Тому одне з найголовніших завдань фольклористики сьогодення – осмислення регіональної символіки весільної обрядовості та пісенності, що

акумулює узагальнений багатовіковий традиційний досвід тієї чи тієї фольклорно-етнографічної зони, зокрема Буковини. Адже освоєння системи символів дозволить не тільки поглибити знання про природу фольклору взагалі, а й дозволить зробити крок до розуміння ментальних особливостей нашого народу, а, отже, і до заглиблення у психоестетичний генофонд української нації.

Метою дослідження є комплексне вивчення значеннєво-функціонального наповнення образів-символів весільних пісень та обрядів Буковини.

Для розкриття мети поставлено такі **завдання**:

- встановити символічну значеннєвість весільних обрядодій та їх окремих атрибутів;
- з'ясувати особливості символіки весільних пісень Буковини у її побутуванні та розвитку;
- реконструювати первісну семантику весільної символіки;
- здійснити класифікацію пісенних образів-символів;
- визначити процес формування усної снотлумачної традиції в українській фольклористиці;
- схарактеризувати символічне навантаження усних снотлумачних наративів весільної семантики;
- визначити сучасний стан оніричного фольклору весільної семантики;
- дати методичні рекомендації щодо викладання весільного фольклору в закладах загальної середньої освіти.

Об'єктом дослідження стали тексти весільних пісень та обрядів Буковини, обрядова фольклорна традиція та поетика українських весільних пісень як феномен усної народної словесності.

Предметом дослідження є специфіка образно-символічної структури весільної обрядовості Буковини, а також процес збереження символічного значення, змін і новотворення у весільній пісенності.

Методи дослідження. Вивчення символічного наповнення весільних пісень та обрядів Буковини в цілості передбачає застосування таких методів:

- структурно-типологічного (аналіз структури символу);
- контекстуального аналізу (йдеться про контекст побутування фольклорних текстів: ситуативний, локальний, соціокультурний);
- функціонально-структурного (вивчення особливостей символіки усних снотлумачних текстів);
- польових досліджень: інтерв'ю, аудіозапис, анкетування.

Теоретико-методологічною основою роботи є досвід української фольклористики щодо вивчення усної народної словесності різних регіонів України та з проблем дослідження традиційного весілля: праці Йосипа Лозинського, Олексія Дея, Олекси Воропая, Неоніли Здоровеги та інших. При з'ясуванні локальних особливостей традиційної весільної обрядовості Буковини використані праці Валентини Борисенко, Олени Кожолянка, Григорія Кожолянка, Василя Костика. Основними працями, що розкривають міфопоетичні уявлення, образно-символічну структуру весільних пісень та обрядів послужили дослідження Миколи Сумцова, Миколи Дмитренка, а також Людмили Іваннікової, Ярослави Музиченко, Оксани Шалак, Вікторії Завадської, Олександра Потапенка, Ганни Потапенко, Віктора Куйбіди, що увійшли до книг «Українські символи»(1994), «Словник символів» (1997), «100 найвідоміших образів української міфології» (2002).

Джерельна база роботи. Матеріалом для дослідження символіки весільних пісень та обрядів Буковини стали напрацювання фольклористів ХХ – початку ХХІ століття, матеріали фольклорної практики студентів філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, а також власні фольклорно-етнографічні записи.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що вперше зроблено комплексне дослідження традиційної весільної символіки буковинського краю. Окрім того, значну увагу зосереджено на варіантах

сміслової наповненості весільних обрядів у різних куточках Буковини. Уперше в українській фольклористиці здійснено аналіз весільного оніричного фольклору, що дозволяє розширити межі сучасних уявлень про фольклор як науку.

Теоретичне й практичне значення роботи. Матеріали роботи можуть бути використані в подальших дослідженнях різних аспектів весільного фольклору, для розробки лекційних курсів з історії української усної народної творчості, сучасного фольклорного процесу, етнології та культурної антропології, як додатковий матеріал для викладання студентам навчальних закладів, при розробці посібників, методичних програм для фольклористів, культурних антропологів та етнологів, у лекційних курсах з етнології та фольклористики, на уроках українознавства.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження апробовано тричі на студентській науковій конференції 2019, 2020 та 2021 років, а саме в таких доповідях: «Символіка вінків у контексті буковинського весілля», «Особливості тлумачення снів про весілля як фольклорних текстів», «Паралелізм як засіб символотворення молодого та молодої у весільних піснях Буковини».

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, який містить 90 позицій, додатків. Загальний обсяг магістерської роботи – 110 сторінок, із них 86 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

СПЕЦИФІКА СИМВОЛІЧНОЇ СИСТЕМИ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ ТА ОБРЯДІВ БУКОВИНИ

Символ як культурний код збережений насамперед у фольклорі. А весільний пласт усної народної творчості чи не найповніше відбиває специфіку символічної системи. Знаки, закодовані у весільних піснях та обрядах, відтворюють уявлення наших предків про світ, життєвий устрій.

1.1 Символ як фольклорний знак

Символ – універсальний архетип суспільного індивідуального життя, у якому закодоване минуле народу і в якому разом з тим детерміновано майбутнє [13, с. 16].

Як зазначено в «Українській фольклористичній енциклопедії», символіка у фольклорі – це «сукупність, система символів, що реалізується через образи-символи, символічні ситуації та символічні картини» [11, с. 384]. В основі кожного символу лежить уявлення людини про світ, а саме певні обряди, ритуали, прикмети, повір'я, господарські заняття, ігри, ознаки, функції, властивості та ознаки предметів і явищ [11, с. 384–385].

Українська наука має давню традицію вивчення фольклорної символіки. Питання про природу символу, механізми його виникнення і функції розглядали у своїх працях видатні учені XIX століття. Оригінальне розуміння символу знаходимо в дослідженнях Григорія Сковороди, Миколи Костомарова, Олександра Потебні. Цікаві спостереження є в комплексних працях Михайла Максимовича, Ізмаїла Срезневського, Осипа Бодянського, Павла Чубинського, Миколи Сумцова, Філарета Колесси, Олександра Афанасьєва-Чужбинського, Олександра Веселовського.

Безперечно, найбільший внесок у дослідження символічної системи фольклору зробив Олександр Потебня. Науковець пояснив походження, побутування символів у тісному зв'язку із закономірністю розвитку мови. У своїй монографії «Про деякі символи в слов'янській народній поезії» він звернув увагу на способи вираження символів у фольклорі, виявив прагнення усної словесності до втрати зображальності слова [Див. : 10, с. 56]. А в науковій розвідці «Символ и миф в народной культуре» Олександр Потебня виокремив три основні типи взаємозв'язку між символами та конкретними предметами, явищами чи діями: порівняння, протиставлення та причинне відношення [Див. : 55].

На зламі ХХ–ХХІ століть теоретичне обґрунтування символу і символіки загалом здійснили Олена Таланчук («Українська народна космогонія. Специфіка міфопоетичного мислення»), Микола Дмитренко («Символи українського фольклору»), Світлана Єрмоленко («Нариси з української словесності», «Мовно-етичні знаки української культури»), Віталій Кононенко («Символи української мови»), Олександр Астаф'єв («Образ і знак»), Віталій Жайворонок («Знаки української етнокультури: Словник-довідник») та інші.

Символ є матеріальним інструментом у пізнанні духовного світу наших предків. Символи у загальному значенні були продуктом первісного чи міфологічного мислення, яке зумовило тотожність різнорідних предметів, а у мові первісних людей різнорідні предмети називали одним і тим самим словом [85, с. 127].

Українська фольклористка Надія Пастух указує на чинники розбіжностей в ієрархії системи символів різних регіонів України: історія, географія, місце на карті світу, обрядово-культурні та музично-ритмічні пріоритети. Ці чинники взаємопов'язані та часто взаємообумовлені. Вони характеризують символічну специфіку регіону за естетичними уподобаннями, рівнем збереженості символів, які репрезентують фольклорно-міфологічний світогляд народу [52, с. 189].

Науковиця Оксана Дарморіз у своєму навчальному посібнику «Міфологія» пояснює взаємозумовленість символу й міфу. Фольклористка вважає, що міф сам є символом, оскільки процес творення символів є таким актом, що має природне і непередбачене походження [Див. : 9, с. 109]. А головним елементом міфічної свідомості є теж символ – предмети, дії, образи свідомості, які репрезентують значення і смисли, відмінні від власних властивостей та змісту. Кожна річ може набути символічного значення.

Дослідниця доводить, що весілля є ритуалом, а отже повертає до життя те, що було позбавлено життя в міфі. Весільний обряд О. Дарморіз уналежнює до церемоній життєвих зламів, які відбуваються для позначення переходу від одного етапу індивідуального життєвого циклу до іншого [Див. : 9, с. 109].

Уже не одне століття вчені намагаються упорядкувати систему символів, тому за цей час виникло чимало класифікацій. Так, за сферою застосування розрізняють такі символи: наукові, побутові, ідеологічні, художні, релігійні і міфологічні [Див. : 9, с. 103].

Видатний філософ Карл Густав Юнг класифікував символи на природні і культурні, доводячи таким чином, що багато символів за своєю природою є не індивідуальними, а колективними [Див. : 9, с. 103].

У символі смисл деякого предмета переноситься на інший предмет і лише в цьому випадку останній може виявитися символом першого.

Румунський фольклорист-україніст Іван Ребошакка у праці «Народження символу» називає всю весільну драму «великим символом» через її складну структуру, багато обрядодій, походження і смислове навантаження яких не завжди можна реконструювати. Дослідник вважає, що весільні обрядові пісні описують конкретне розгортання якогось етапу, тобто певний жест, який у весільному обряді використовують як знак (символ) і якому народний колектив надав загальноприйнятий смисл [Див. : 60, с. 231].

Отже, символ через свою неоднорідність часто ставав об'єктом дослідження багатьох науковців. Його розглядали крізь призму філософії, міфології, психології, соціолінгвістики та фольклористики. Ми ж

намагатимемося окреслити символіку весільної словесності, щоб доповнити дослідження в галузі фольклористики.

1.2 Символи весільних обрядів Буковини

Весілля – це живий організм, який виконував добре відому в народі функцію узаконення шлюбу. Усі ці символічні дії завжди сприймалися з великим довір'ям як такі, без яких шлюб неможливим. Саме тому кожен із весільних обрядів наповнений символікою, яка прихована в жестах, словах, діях персонажів народної драми.

Сватання – найголовніший складник передвесільного етапу. За Іриною Ігнатенко, сватання – це обрядова дія юридичного характеру, що полягає «в укладанні весільної угоди між батьками молодят (молодятами) або їхніми представниками (сватами, старостами)»[23, с. 30]. Перед сватанням могли організуватище одну зустріч, на якій батьки вирішували питання щодо можливості шлюбу й уникнення неприємностей під час сватання. Якщо ж свати від молодої погоджувалися на сватання, тоді вже «засилали сватів»[23, с. 32].

Перша зустріч для досягнення згоди на шлюб – сватання – має в різних місцевостях Буковини локальні назви: свати, старости, слово. Остання назва закріпилася у зв'язку з тим, що при сватанні остаточно вирішувалося питання майбутнього одруження хлопця й дівчини, і ця домовленість була словом честі. Іноді, перш ніж свататися до дівчини, хлопець просив якогось газду піти до дівчини на обзорини, щоб подивитися, який у хаті «обхід» та як «заходиться» дівка коло хати.

Деколи молодих знайомили через сваху. Коли хлопець був несміливий, до батьків дівчини присилали жінку-сваху, яка всіляко розхвалювала достоїнства хлопця. Велику роль при виборі молодої відігравала наявність у неї приданого (віна) у вигляді певної кількості десятин поля чи цілого маєтку. Зустрічалися і такі випадки, коли молоді зовсім не знали одне одного, а

батьки, попередньо домовившись між собою, зводили молодих. При цьому часто посилалися на те, що «так сказали тато», «так робили наші діди, і ми так».

Варто зазначити, що спосіб насильницького умикання молодої українці використовували до XVIII століття. Ще один давній спосіб укладання шлюбу, що датується X століттям, – це купівля дівчини чи обмін між родинами. Так, у «Повісті временних літ» дізнаємося про купівлю нареченої у слов'ян за віно, тобто за певну плату. Форма купівлі-продажу зберігається у весільному обряді буковинців, зокрема у фольклорному мотиві купівлі та обміну («У вас товар – у нас купець»)[23, с. 33].

Сватами повинні були бути двоє чоловіків – поважних, авторитетних газдів. Найчастіше сватати дівчину йшли в суботу або в неділю. Старости брали з собою могорич – пляшку горілки («шипок гориуки»). Словесні формули сватання дівчини побудовані на алегоріях. Традиційно йдеться або про мисливців, що натрапили на слід куниці, або про купців, що дізналися про товар[10, с. 32].

Зокрема, у селі Котелеве Новоселицького району один із старостів починав розмову про те, що полювали вони в лісах і побачили куницю, слід якої привів до хати господарів. Валерій Войтович у праці «Українська міфологія» так пояснює символічне значення цієї тварини: «Куниця – пухнастий звір, пов'язаний з еротичною символікою. <...> У весільних обрядах і піснях молоду називали ласицею, а найпотаємнішу жіночу принаду – куною, кункою, куночкою. Ласку використовували у любовній магії: щоби зміцнити любов чоловіка, дружина розрубувала навпіл ласку і заставляла його пройти між частинками її тільця...» [7, с. 528].

У селі Топорівці цього ж району староста стукав у двері і починав жартівливу промову про купівлю-продаж якогось товару. Увійшовши до хати, старости віталися і сповіщали причину свого приходу:

- Добрий вечер!
- Добрий вечер!

- Ми прийшли до вас, нас прислали (такий то молодий, як він називається), прислали сватати вашу дівчину. Дасте ви цю дівчину за цього хлопця?

Якщо батьки дівчини згодні, то дівчина перев'язує старостам рушники через плечі як символ гостинності, чистоти почуттів, глибокої любові, вірності і злагоди, а потім їх «кладуть за стіл», приймають і вирішують, що будуть робити «вісіля» (весілля). Після цього старости йдуть до молодого, щоб сповістити радісну звістку. Дівчина тепер уже засватана. Наступної неділі вона одягається у «гиці» (головний убір). Іноді траплялося й таке, що коли дівчина довго дівочила, і її ніхто уже не «питав», тобто не сватав, а вона хотіла виходити заміж, то тоді сама, не будучи ще засватаною, пришивала собі гиці. Цим вона показувала, що хоче «віддаватися» (виходити заміж) [21].

Та коли батьки були проти, то старостам підносили гарбуз як ознаку відмови. Адже вживання страв із гарбуза заспокійливо діє на організм, таким чином стримуючи статевий потяг. Можливо, що юнак, якому судився гарбуз, мусив скуштувати подарунок, після цього зацікавлення дівчиною зникало. Така дія є виявом поваги, а не образи [7, с. 431].

Здавна відомо, що коли приходили старости до молодої, вона весь час мусила колупати піч – символ материнського начала, непорушності сім'ї, неперервності життя, рідної хати батьківщини. Український письменник Михайло Коцюбинський описує випадок, коли вогнище стало на захист честі дівчини, кинутої хлопцем. Вона таємно проникла в хату жениха, а потім в усіх на очах сіла на піч. У такому разі ні хлопець, ні його батьки не могли відмовити у весіллі [7, с. 374]. А обряд колупання печі – це символічний акт, при якому під нігті потрапляли часточки домашнього тепла, які дівчина хотіла взяти у дім майбутнього чоловіка.

Отже, сватання як початковий етап весільної обрядовості базується на дохристиянських віруваннях, фіксує здатність матеріальних речей, подій, чуттєвих образів виражати ідеальні змісти, відмінні від їх безпосереднього чуттєво-тілесного буття.

Такі обряди, як урочисте збирання (рвання) барвінку, благословення матері на плетення оберега, участь у вінкоплетінні жінок, що живуть у сімейній злагоді й гармонії, підтверджують їх ізофункціональність. Традиційне українське весілля починається з урочистого обряду «брання» (збирання) барвінку та шиття барвінкового вінка, до якого першою приступала мати молодої під супровід обрядової пісні. Цей день називають «зачинайниця», оскільки він починає власне весільний етап. Вічнозелена рослина є народним символом вічного життя, міцності шлюбу, тому не випадково її використовували і використовують майже у всіх родинно-побутових обрядах. «Шити» (плести) вінок починали під обрядові пісні [3, с. 57].

Барвінок як символ дівочтва, молодості, єднання вічного життя людей із небесним царством предків тулять до всього, що потребує вічності, краси: до вінка молодої, до весільних свічок, щоб любов закоханих була нев'янучою, до весільного калача, щоб людські серця горнулися до молодят [67, с.12]. Барвінок зривають білою хустинкою через отвір обрядового калача, який руками підтримує мати або дружки. До того ж має значення і місце зривання барвінку. Його можуть зривати молодий і молода окремо кожен у себе вдома (Новоселицький район), у лісі разом (Кельменецький район, окремі села Заставнівського району), а також у людей, які добре живуть разом в парі (Хотинський, Путильський, Вижницький, Кіцманський райони, окремі села Заставнівського району). Традиційно зістригати барвінок можна лише три рази і тому той, хто це робить, намагається одразу вхопити якнайбільше листочків. Тут маємо символічне значення числа три, яке означає досконалість і в українській культурі відіграє важливу містичну, міфічну й навіть магічну функцію [14, с.604].

В українському народному весіллі вінок – це такий атрибут, який охороняє молоду від «поганого ока». Усна словесність зберегла чимало висловів, пов'язаних з вінком та обрядом його виготовлення: «Який вінок – такий голосок», «Хто вмів віночок вити – той вмів життя любити», «Вийся,

віночку, легесенько – стелися, доле, щасливесенько», «Уже тобі не вінок носити» [77].

Як правило, вінок витворюють із квітів барвінку, маку, синіх волошок і чорнобривців. Також до весільного вінка вплітали один із найсильніших оберегів полин – «траву над травами» та м'яту-руту. У Новоселицькому та Заставнівському районах виготовляли вінки тільки з барвінку (Додаток А1).

Вінок був головним убором молодої: майже всі дівчата в день весілля одягали вінок із живих квітів або, якщо були фінансові можливості, із штучних, які виготовляли з цигаркового паперу та парафіну (воску), фарбованого природними барвниками.

На Хотинщині побутовали вінки з самого воску – речовини, якій приписувалися властивості оберега (Додаток А2). Проте, за свідченням старожилів, цей головний убір не мав бути лише штучним, тому на дівич-вечорі восковий вінок намагалися прикрасити барвінком і любистком. Якщо дівчина була сиротою, то не вплітали у вінок калину, яка є символом неперервності життя, роду. У селі Грозинці восковий вінок наречена одягала поверх шитого барвінкового вінка, а після весілля ставила його всередину ікони і тримала як оберіг роду. З 60-х років минулого століття воскові вінки замінили вощеними – такими, у яких квіти не виліплені з воску, а лише покриті ним. Виготовляла такі вінки майстриня, яка, окрім вміння робити «цвіти-восковиці», мала бути добропорядною господинею, щасливою у шлюбі. Цікавою була і обрядодія «перегулювання» воскового вінка: прощаючись із дівочтвом, наречена танцювала спеціальний танець із друзками та іншими незаміжніми дівчатами на весіллі, при цьому вона від'єднувала по одній восковиці для кожної дівчини і дарувала їй як талісман жіночого щастя.

Ще 50 років тому вінок з ковилою («вінок з павунами», «кода», «кодина», «боже тіло») був поширеним весільним головним убором мешканок Новоселицького, Кіцманського, Заставнівського районів Буковини, зараз же в своєму автентичному вияві побутує лише в селах Рідківці, Топорівці, а також

частково в селах Магала та Чорнівка. Через рідкісну сировину – степову рослину ковилу – такі вироби доволі дорого вартісні, нелегким є і процес закріплення уже готового виробу на голові. Ковила в українській традиційній культурі символізує волю, а в шлюбній традиції – ще і шовковий, тобто лагідний дівочий характер, який молодій бажають зберегти і після заміжжя [67, с. 76]. Інколи до віночків прив'язували барвисті стрічки, які мали бути довшими за коси, бо служили оберегом від злого ока. Кожен із кольорів стрічки, маючи своє місце поряд з іншими, зберігав певне символічне навантаження. Іноді стрічки витинали унікальними візерунками, у яких майстрині закодовували побажання для доброї долі.

Надзвичайно урочистим і цікавим є обряд плетіння (пошиття) вінка. Найчастіше цю важливу місію виконувала вінчальна матка, мама молодої або дружки. У досліджуваній місцевості побутують такі приказки, пов'язані з пошиттям вінка: якщо вінок плететься легко, швидко, то й молоді будуть щасливими, а якщо рветься нитка, або вінок плететься дуже важко, то й життя буде нелегке; парну кількість листочків із барвінку пришивали вздовж, щоб стелилася дорога далі молодим у парі; до вінка на багатство та достаток пришивали навхрест пробиті копійки; нитку не можна було різати і добавляти, бо життя буде важким [32, с. 168]. Цей обряд супроводжувався піснями, зміст яких висловлює тугу молодої за своїм дівуванням («Присути, мамко, ближче, як ся віночок нижче», «Благослови, Боже, і отец, і мати», «Ой дайте нам, матусенько, голку й нитку шовкову», «Видко пташечку по віганнячку»). Коли ж молодій покладали на голову вінок, вона, плачучи, дякувала батькам за те, що виростили, виховали її, а тепер вінують, відпускаючи в самостійне життя.

Весільний вінок був найважливішим атрибутом для дівчини, він ніколи не викидався і не передався подругам, бо цей головний убір молодої є символом щастя, взаєморозуміння й злагоди між подружжям [67, с. 27].

Молодому з барвінку, який передала молода, шиють квітку – символ молодості, краси, захист від «злого ока». Перші пелюстки починає шити мама, тато, сестра, брат та інші.

Отже, барвінковий обряд буковинського весілля є символом обрядового відокремлення молодих від неодружених, служить емоційно-психологічною підготовкою до переходу в інший сімейний статус.

Хліб посідає вагоме місце в системі традиційного весільного обряду українського народу, зокрема буковинців. Стійкий символ хліба в ритуально-обрядовому житті людини свідчить про його значне смислове й функціональне навантаження. Саме хліб акумулює в собі результат поєднання землі й води, символізує продовження людського роду. Крім того, коровай на весіллі виступає жертвним хлібом, одним із символів бога-сонця. Зерно й відповідно хліб вбирають у себе енергію сонця та силу землі, тому обрядовий хліб обов'язково має бути круглим (за подібністю до них).

У найдавніших джерелах про звичаї та побут східних слов'ян необхідним атрибутом весілля фігурує один із видів обрядового хліба – коровай як символ зріднення, змішання двох родів [4, с.44]. Цей хліб є важливим атрибутом майже всіх весільних обрядодій. Загалом уся весільна драма починається з хліба. Якщо батьки дівчини прийняли хліб, який принесли старости на сватання, то й подальші весільні дії будуть матимуть продовження, а якщо ні, то власне весілля не буде. Також із хлібом запрошують гостей на весілля, благословляють молодят, проводжають їх до шлюбу, пригощають усіх на весіллі, виконують обряд «повниці» та обряд «прощі». Ці особливості коровайного обряду є свідченням про збереження в буковинців давніх дохристиянських вірувань у всемогутню силу води, сонця і хліба, що підтримують життя. У «Повісті минулих літ» відчитуємо давній обряд принесення жертви у формі короваю: «И тако покладывають им требы и коровай им ломают... иже нарицається беззаконная трапеза, мнимая Роду и Рожаницам», а отже предкам роду [Див. : 10, ст. 470].

Обряд виготовлення весільного хліба має у своїй основі багато архаїчних обрядодій, серед яких – ритуальне миття рук, вимітання печі кучерявим чоловіком, кількість коровайниць, підкидання діжі.

Побутування обряду випікання калачів упродовж багатьох століть призвело до великої кількості вірувань. Так, вдало спечений хліб є символом щастя нової родини, тріснутий сповіщає про складне життя, навіть розлучення, а загничений символізує негативні риси характеру молодого чи молодого. Загалом обряд випікання складається з таких елементів, як благословення хліба, супровід обрядовими піснями та частування помічників [3, с.52]. Упродовж віків побутування змінилося функціональне навантаження коровайного обряду: якщо спочатку переважала магічна функція, то нині головною є естетична.

В обряді випікання калачів мають право брати участь найближчі родички, але лише ті, які живуть щасливо в першому шлюбі. Тобто неодруженій дівчині, одруженій вдруге чи вдові строго заборонено долучатися до процесу випікання.

Перед випіканням тісто «бгали» – розчиняли, замішували. Український фольклорист Микола Сумцов вважав, що поняття «бгати» походить від слова «бог». А інший дослідник Микола Нікольський пояснював коровайний обряд як церемонію постулювання зачаття, утробного росту і народження бога Короваю-Вирапаю як бога шлюбу. Коровай уявлявся ембріоном, символом плоду, що росте, звідси розподіл короваю міг вважатися як жертвопринесення Божественної дитини [Див. : 45, с. 51].

Спільність дій під час бгання короваю символізує єдність майбутньої сім'ї. Кількість коровайниць на Буковині була різною. У деяких селах вважалась доброю ознакою, коли була непарна кількість, а найкраще сім, а у інших селах, навпаки, заборонена була непарна кількість. У сімейному житті парне, на думку М. Сумцова, служило означенням уже здійсненого й завершеного, близького до смерті; непарне – означення того, що здійснюється, росте, далеке. Непарну кількість жінок під час випікання доповнює коровай на означення чогось уже здійсненого, завершеного (у нашому випадку шлюбу) [Див. : 71]. Четверо коровайниць могли особлювати чотири сторони світу, чотири стихії, причетні до сакрального процесу приготування доленосного

хліба: воду, вогонь, повітря і землю; чотири пори року, стани буття тощо [Див. : 71]. Якщо до «бгання» короваю були причетні три жінки, то можна припустити, що це уособлювало три життєтворчі стихії – воду, повітря, землю; родину – батька, матір і дитину; три стани буття – народження, життя і смерть тощо [45, с. 52].

Можна припустити, що за давніх часів в образах коровайниць могли втілюватися породіллі – богині дітонародження, жіночої долі йдолі новонародженої дитини (тут – бога короваю, божественної дитини). За віруваннями, вони оберігають кожну матір та її немовля від нечистої сили як удень, так і вночі, аж поки дитину не похрестять. Коли народжувалася дитина, то в жертву цим богиням у давнину справляли бенкет. Спочатку породіль було дві, згодом три, пізніше стало сім, що відповідало дням тижня [7, с. 424]. Мабуть, не випадково і тепер на Буковині складовою коровайного обряду є частування коровайниць з приводу народження короваю.

Жінок, які випікали калачі, часто перев'язували рушником і вони повинні були виконувати весь обряд приготування разом: місити тісто, вимальовувати оздобу, обмивати руки [4, с. 16]. Також коровайниці «улещували» коровай різними піснями. Існувала прикмета: як посадять коровай у піч, стежать, хто першим зайде до хати, чоловік чи жінка. Так намагалися визначити, якої статі буде перша дитина в подружжя. Це ще раз підтверджує значення короваю як символу продовження роду.

Одним із видів калачів є жевно або «голубки» – малий калачик у формі двох голубів, який символізує подружню пару (Додаток А3). Випікання цього калачика потребувало особливої уваги. При виготовленні жевна заборонено використовувати ніж. Із ним пов'язано багато прикмет: якщо калач пригорить – помре хтось із молодят; якщо розломиться або потріскає – молоді не житимуть у злагоді [4, 17]. Калач «голубки» з'їдають молоді самі. Кажуть, хто з молодих швидше з'їсть голуба, той буде головувати в хаті.

У різних районах Буковини назва «жевно» має протилежну семантику. Зокрема, на Хотинщині чи Новоселиччині жевно – це обрядовий весільний

калач, а на Кіцманщині жевно роздають дітям на похороні як солодку поману за душу покійного. Тому, можна припустити, що первинно «жевно» – живний, святий хліб, присутній на головних обрядах родинного циклу, але з часом зберігся на певній території в одному чи іншому вияві.

Обов'язково пекли чотири великих весільних калачі (їх називають «барвінкові»), які на весілля клали на стіл перед молодими. Їх прикрашали віночками з барвінку, квітами.

Дивень (зараз – прозірний калач) – ще один різновид весільного обрядового хліба. Звичай найкраще зберігся в гірських населених пунктах Гуцульщини. Через отвір у такому калачі наречена дивиться на свого нареченого, коли вони зустрічаються, аби йти разом до шлюбу. Вважалося, що якщо дівчина подивиться на свого чоловіка вперше через святий хліб – буде вік щаслива. У Раймунда Кайндля описаний ще один цікавий елемент весільного обряду (книга «Гуцули»): молоду садять на стільчик і перед її обличчям водять калачем так, що вона бачить все лиш «через хліб». При цьому питають:

- Що видиш?

- Світ.

- Чи гарний він?

- Гарний, але коло Бога – краще [28, с. 24].

На нашу думку, цей елемент обряду є цінним свідченням духовного світогляду людини. Вона не тільки не обмежується земним життям, земним світом, але і найближчим при цьому вважає для себе Божий світ.

Існує також звичай молодій парі (вже після шлюбу) разом дивитися через калач на сонце – аби в сім'ї було багато дітей.

Ще один із різновидів калача – поклінний. Його ставлять на спеціальній конструкції-помості над головами молодих і ці калачі стоять там усе весілля. Наприкінці весільного обряду батьки тримають ці калачі в руках, а молоді слухають прощу, яку промовляє шанований газда, вклоняються тричі батькам, просять благословення на щасливе сімейне життя.

Біганий калач є одним із найпоширеніших видів калача. Це калач, який розламують на шматки і пригощають гостей, щоб ті розділили радість з молодими.

За словами Корбут Олени Дмитрівни (1931 року народження), жительки села Топорівці, у 1946 році коли був голод, то існувала така традиція: молодій біля козушину пришивали два маленькі калачики, оскільки вона йде за невістку до чужої хати, щоб завжди був хліб на столі (Додаток А4).

Загалом коровайний обряд є найбільш тривалим у часі порівняно з усіма весільними обрядами. Йому приділялася велика увага, і всі дії відбувалися з великою пошаною, адже коровай передусім був символом родючості, продовження роду, а його випікання символізувало побажання добробуту, щастя як для молодят, так і для всієї родини [Див. : 67, с. 75].

Невід'ємним атрибутом буковинського весілля є весільне деревце, яке найбільш поширене у селах Буковинської Гуцульщини. Гільце (деревце), за «Словником символів», має семантику «розквітлого молодого життя, статевої зрілості, дівочої цноти». Також є символом «любові, поєднання небесного і земного, чоловічого і жіночого начал». Загалом символізує багатство, плодючість, тісно пов'язане з культом предків [Див. : 67, с. 34]. Крім того, гільце є символом світового дерева, що виявляє зв'язок із міфами про створення світу та збереження роду [34, с. 115].

Обряд «гільця» супроводжує розгалужена символіка рослинного світу. Це молоде деревце могло бути ялиною, сосною або вишнею. Зокрема, вишня асоціюється з нареченою – молодою, красивою, чистою незайманою дівчиною. Валерій Войтович пояснює символіку вишні так: «Вишня – символ взаємної любові, весни, краси, мужності...» [7, с. 132]. Фольклорист етнограф Микола Костомаров вважав сосну «символом невинності дівчини», а російський фольклорист Митрофан Дикарів розрівняв ялину, що втілює молодість у якості «гільця», і сосну, відводячи їй роль символу жіночого суму та журби [Див. : 67, с. 120].

Має право на існування думка, що встромляння деревця у хліб

символізує дефлорацію, а прикрашання його квітами є мотивом поєднання двох начал з метою продовження роду, адже з квіток на дереві постають плоди, тобто майбутнє покоління. Уособлення дівчини в образі квітки характерно для весільної символіки і постає у різних іпостасях [33, с. 120].

Найпоширенішими назвами цього весільного атрибуту на Буковині в першій половині ХХ століття були: «дереvence», «райське деревце», «гільце» [34, с. 115].

Традиційно деревце молодому рубаву лісі дружба, а молодій – брат. Вони одним ударом сокири зрубували два найголовніші деревця так, щоб сім'я була міцною і не розпорошилася. Весільною примовкою просили благословення на завивання гільця: *«Благослови, Боже, / І отець, і мати, / Своему дитяті / Гилечко ізвити»* [6, с. 216].

Усе необхідне для виття гільця – барвінок, жито, пшеницю, овес, зілля, нитки – дружки випрошують піснями в дружбів. Деревце прикрашали не тільки васильком, калиною, барвінком, гвоздиною, але й уплітали кукурудзу, часник, пир'я. Пояснити це можемо тим, що кукурудза символізує багатство, пир'я – легке життя, часник є оберегом сім'ї від злих поговорів [6, с. 217].

Гільце супроводжує увесь обряд буковинського весілля. З деревцем зазвичай заводять гостей до хати. Весільне деревце беруть на вінчання до церкви. А під кінець весілля деревце «виграють», тобто старший дружба може його вкрати і повісити на дереві.

У селах Вижницького району завітчане гільце в неділю ввечері несуть до будинку молодої, де обидва гільця розривають, ламають і перекидають через хату як символ того, що шлюбна пара з'єднана [16, с. 20]. Звичай чіпляти (закидати) весільне деревце на дах (горище) чи на високу яблуню символізував кінець дівування (парубкування), початок нового життя і, звичайно ж, жіночу плідність [67, с. 330].

Отже, весільне гільце – це мовби виття гнізда для нової родини. Предки були переконані, що сам великий Род присутній тоді на весіллі з благословенням для молодої. Біля весільного гільця дружки сплітали вінок для

молодої, співаючи: «Благослови, мати, віночок сплітати, вінок для царівни нашої оселі, для сестри, для внучки праматері Лелі»[7, с. 61]. Якщо дівчина чи хлопець помирилися не одруженими, то існував звичай ставити обрядове деревце на могилі.

Обряд покривання молодої на Буковині має свої локальні особливості, але незмінним залишається символічне значення цього обряду [30, с. 146]. Перш за все варто звернути увагу на тлумачення значення волосся, яке подане у «Словнику символів»: «Волосся - символ богині неба, землі; багатства; розвитку духовних сил; енергії, вогню, плодючості, здоров'я; символ скорботи, трауру; обстрижене волосся – символ покривки /стриги/, втраченого дівочства, цнотливості; “народження-смерті”; вічної пам'яті; оберіг» [67, с. 15].

Отже, для нас має значення волосся як символ втраченого дівочства, адже покрити дівчині голову, а отже, волосся, – показати, що вона вже жінка. У волоссі, за найпримітивнішими уявленнями, перебувала душа людини. Переходячи в інший віковий стан, ініціант вмирає, а, отже, приносить в жертву свою душу – попередню суть. Натомість має народитися нова душа і нова людина[10, с. 328].

У селі Топорівці Новоселицького району покривання молодої перетворюється на своєрідну інсценізацію-гру. Вінчальна матка запалює вінчальні свічки як священну і «найвищу жертву Богу, богам та царству небесному предків», а дівчата, з тарілем у руках, стають позаду молодої[7, с. 461]. Ватажел, який привів молоду, бере два вербові буки (палиці), приготовлені завчасу, і розкладає на них турпан, який матка знімає з молодої. Дівчата заважають покривати молоду. Ватажел намагається накинути хустку на голову нареченої. Починається своєрідна співоча гра між хлопцями і дівчатами. Батько і молодий мають кидати у тарілець гроші як викуп за молоду. Якщо дівчата бачать, що грошей достатньо, щоб розділити між собою, то вони дозволяють покрити молоду. Покривання хусткою, з одного боку, викликало заздрощі в дівчат – подруг нареченої, а з іншого – співчуття за втрачену волю, а тому й розігрувалося символічне неприйняття хустки.

Після покривання молодої, вінчальні батько, матка, молоді, усі рідні беруться за руки і обходять тричі стіл – символ єдності, родинної злагоди, шаноби[7, с. 505].

На Путильщині обряд покривання молодої побутував в іншому вияві. Молоду кликали до комори, просили сісти на кожух, який є символом щастя та багатства. Під звуки сумної мелодії з дівчини знімали віночок. Роль молодого в цьому обряді полягала в тому, що він повинен був перекусити «шварку» – тясемку, розпускаючи прикрасу в косах молодої. Після цього вінчальна матка накривала її волосся переміткою, зверху якої ставали весільний вінок. Закінчувався цей обряд ритуальним танцем дружби з молодою [6, с. 320].

На Вижниччині покривання молодої поєднувалося з відсіканням її коси. У цьому обряді з'єдналися прадавні риси ініціацій із звичаями і традиціями патріархального устрою. Обряд відтинання коси легітимізував підпорядкування жінки своєму чоловікові і його роду [6, с. 322].

Цікавим є обряд одягання очіпка. Дівчині, яка сиділа на колінах у молодого, свекруха одягала на голову чипець (очіпок), а поверх нього ще шапку хлопця. Ця обрядодія символізує багатство, добробут, а ще – залежність дівчини від сімейних традицій іншого роду.

Отже, цей обряд має на меті показати усім, що дівчина вже переходить у стан жінки, тепер виставляти своє волосся на показ для неї – гріх.

Проводжаючи доньку із своїм обранцем з хати, подвір'я у нове життя, мати обов'язково кропить їх свяченою водою та обсіпає зерном. Ці ритуальні дії, на нашу думку, мають на меті завадити зуроченню молодих, зумовити щасливе подружнє життя.

Символіка фольклорного образу води багатопланова. Найважливішою рисою води, як це відбито в космогонічних віруваннях народу, була її очищувальна властивість, наділена містичною силою. Людині передавалася її сила, здоров'я як прояв чистоти [10, с. 317]. А ще вода є символом переходу людину з одного стану в інший. М. Костомаров писав: «...вода виражає

першопочаткову матерію жіночої сутності, з якої, завдяки заплідному дотикові сутності чоловічої виникли всі речі» [Див. : 10, с. 318].

У селах Хотинського району побутував і досі побутує обряд водіння молодих після шлюбної ночі до води – річки чи криниці, де їх усі присутні обливають [31, с. 167]. На думку Є. Кагарова, згаданий звичай є залишком давнього обряду поєднання із духом вод, якому наречена приносить у дар свою дівочість. Одруження – наслідок ходіння дівчини до води (криниці). Стояти чи ходити над водою означає залицятися, любити. Обрядове купання молодої інтерпретувалося як символ купання сонця в морі – міфологічний аспект (М. Сумцов). Пізніші дослідження надавали звичаю очищувального значення – прагматичний аспект (Л. Нідерле, Є. Карський та ін.), вода в давнину була символом зовнішнього і внутрішнього очищення, очищення душі [10, с. 318].

За спостереженнями Х. Ящуржинського, у міфічному значенні зерносимволізує дощ, тому ритуал обсіпання молодих, із цього погляду, означав плідність (народження продовжувачів роду). До того ж посипання зерном – це своєрідна обрядодія, що символізує побажання здоров'я, достатку та злагоди. Вважалося, що подружжя матиме стільки дітей, скільки зернинок впаде на молоду. Відомо, що на князівських весіллях XVI-XVII століття постіль для молодих слали на житніх необмолочених снопах як символи неперервності роду.

Таким чином, кроплення та обсіпання – це благословення матері на щасливе подружнє життя, побажання доброї долі.

1.3 Символи весільних пісень Буковини

Естетичне багатство, народний світогляд, менталітет, талановитість буковинців, здатність до поетизації зумовили появу у весільних текстах великої кількості образів-символів.

Багато із символів за період використання у весільній

пісенності прижилися до такої зрозумілості, що потреба в тлумаченні змістового наповнення відпала, тобто вони стали загальнозрозумілими. Подекуди символи так тісно переплелися з дійсними образами, що розмежувати символічне і реальне стало неможливим.

Вибір символу для весільної пісні значною мірою корелюється обрядовим контекстом [29]. Якщо зооморфні та ботаноморфні образи найчастіше символізують нареченого та наречену, їхній характер, то образи космогонічного ряду та явищ природи символізують ті процеси, що відбуваються під час підготовки до весільного дійства і самого весілля.

Весільна обрядова пісня українських регіонів черпає символи з єдиної загальноукраїнської образної номенклатури [52, с. 195]. Відповідно пісні Буковини мають багато спільних символів з іншими фольклорно-етнографічними зонами України.

З-поміж образів буковинської пісенності важливе місце відведено матері й батьку як тим людям, що дали нове життя. Символічне наповнення цих образів спробуємо розглянути детальніше.

В українській традиції значуще місце належить матері, тому й не дивно, що цей образ так часто звучить у буковинських весільних піснях. Матір, за народною традицією, є символом початку, уособленням природи, землі, усього буття. Мама зберігає інформацію про добру долю доньки. Усі дії, бажання матері спрямовані на збереження щасливого майбутнього дівчини. Мати завжди прив'язана до своєї донечки, бо та є продовжувачем роду, опорою та підтримкою сімейного вогнища: *«Посіяла жито, жито над водою. / - Чи не буде жалко, вам, мамо, за мною? / - Жалко, доню, жалко, жалко за тобою, / Бо я остаюся навек сиротою»* [54, с. 95].

Не менш важливими є стосунки доньки з батьком, адже саме в батьковій дівчина бачить той ідеал, до якого потім і прагне, обираючи свою долю. Саме тому передання доньки в руки її чоловіка завжди по-особливому трепетний момент як і для батька, так і для доньки: *«Приходить її, сам ненько її: / - Чого ти, донько, плачеш? / Ой чи жаль тобі подвір'я цього, / Чи мене,*

старенького?»[54, с. 86].

Відповідно звучать у весільних піснях мотиви туги, пов'язані з тим, що молода чи молодий є напівсиротою: *«Видко сироту по весіллячку, / Та й що татка (мамки) не має – / Двір не вбметений, стіл не стелений, / Родинка не спрошена»*[54, с. 87].

Ще однією групою поширених символів є космогонічні образи. Вони здебільшого пов'язані з дохристиянським світоглядом народу й акумулюють головні архетипні образи. Походження образів космогонічного ряду виводять від проблеми протиставлення добра і зла, що виявляється у всьому суцюзому: день і ніч, світло і темрява[74, с. 119]. Така специфіка згаданих образів притаманна багатьом слов'янським і неслов'янським народам[символіка].

Сонце з давніх-давен символізує щастя, добро і злагоду. У буковинських весільних піснях образ сонця можемо тлумачити як символ дівочої краси: *«То не сонце си купає, / Лиш Марійка воду бере»* [6, с. 222].

Місяць у піснях пов'язується з добром, щастям, долею. Він також стає свідком нещасливого кохання. До нього звертаються з проханням допомогти в коханні: *«Місяцю-рогоженьку, / Світи нам дороженьку, / Абисьмо не зблудили, / Кошуленьки не згубили»*[6, с. 216]. У цих рядках можна спостерегти, що місяць є порадником і рятівником закоханих.

У весільному комплексі Буковини зірка найчастіше трактується як щаслива доля, любов, вічність, багатство мрія: *«На горі-горі зоря сходила / Мамочка вінчик дитині шила»* (Додаток Б1). Також часто зірка символізує молодість, красу когось із учасників «весільної драми»: *«Ой на небі три зірничі / А на землі три сестриці»* (Додаток Б2).

Здавна вважалося, що сонце, місяць і зорі необхідні людям для того, щоб завжди відчувати себе вічними небесними дітьми. Ніби ми є послані тимчасово на землю для радості й болю, думок про таємне й невідоме, ідеальне й недосяжне [Див. : 72, с. 236]. Наші предки родиною називали тріаду сонце – місяць – зорікосмічною, де сонце – це жінка, мати, місяць – батько, а зорі – їхні діти[Див.: 10, с. 113].

Ще однією групою символів, яку можемо виділити у символічній системі буковинських весільних пісень, є символи природних стихій. Так, одним із найголовніших символів, що має розгалужене значення, є вода. По-перше, вона – це початок і кінець усього сущого. По-друге, вода позначає безмірність і безсмертність. По-третє, вода є екватором між світами. По-четверте, вода – це саме життя, первісна жіноча матерія жіночої статі, яка в поєднанні з вогнем (представником неба) утворює світ.

Часто образ води в обрядових піснях зустрічається в єдності з образом сльози, що символізує тяжке горе, біду, муку, каяття: *«Та й набрала води, половина відра, / Половина відра, тай сльозою дійшла»* [18].

Зазвичай ходіння до води фіксує момент знайомства з парубком, перші почуття закоханості, передують одруженню: *«Ой через сад та виноград, / По воду ходила – / Упав на мене вишневий цвіт, / Головка зацвила»* [6, с. 224].

У явищах природи наші пращури відслідковували вияв волі язичницьких богів Перуна, Дажбога. Грозова хмара, весняний чи літній дощ – це жива силасвітотворення, добрий знак, адже відомо, що дощ єднає небо і землю, а тому дощ у день шлюбу – побажання щастя молодим: *«Та надійшов, моя мамко, літній дощик, / Та й на моїй головочці квіти змочив»* (Додаток Б3).

Щодо символічного значення вітру – то це уособлення і неспокою людини, і нестримності, і разом із тим оновлення. Вітер у піснях є символомвірного друга, порадиником, але ще він означає різні вияви людської вдачі: *«Та й звівся, моя мамко, буйний вітер, / Та й з моєї головочки зірвав квіти»* (Додаток Б3).

Хмари, що мають асоціацію небесних вод (дощу), символізують насамперед родючість. Туман найчастіше має негативну семантику, а саме уособлюєзагрозу, лихо, небезпеку, тугу, невизначеність, хоча інодітлумачиться й позитивно. Образ метелиці асоціюється в людській свідомості з хаосом, неупорядкованістю, якими є вихід молодих зі своїх сімей, протевходження в нову сім'ю сприймається у значенні гармонії, визначеності нового сімейного стану: *«Не стій зятю на воротах, / Бо на тебе метіль мете»* [3, с. 224].

З-поміж символів предметного ряду особливого значення набуває образ вінка, що в людській архетипній пам'яті асоціюється з віком і долею дівчини, її чистотою, цнотливістю та безсмертям [Див.: 7, с. 76]: *«Схили, доню, головочку / До зеленого віночку...»* (Додаток Б4). У цій пісні висловлено жаль з приводу того, що дівчина скоро втратить свою молодість і честь.

Чоботи здавна є символом достатку, родинної злагоди, могутності й волі [Див.: 7, с. 587]. Недарма у селах Буковини існував звичай обдаровувати дівчину чобітьми, про що йдеться у таких рядках: *«Наш молодий на базар ходив, / Нашій молоді чоботи купив»*[21].

Скриня – символ майбутньої сім'ї, заможності, родового батьківського вогнища, працелюбності роду [8, с. 483], а також доброго шлюбного вибору: *«Якби мама не газдиня, / Не була би повна скриня»*[20]. Скриня часто символізує органічний неперервний зв'язок із соціально-психологічним досвідом поколінь щодо шлюбу.

Сорочка – символ кохання, вірності. Особливу увагу приділяли вмінню молоді ткати, прясти, вміти справити молодому сорочку: *«Красна наша сороченька, / Вишивала її швачка / Тонкими ниточками, / Білими рученьками»* [3, с. 67]. У вишиваних орнаментах сорочки дівчина закодовувала побажання на щасливе сімейне життя зі своїм обранцем.

Однією із найпоширеніших груп символів можемо по праву назвати символіку рослинного світу, адже ці образи сягають своїм значенням далеких віків язичницьких вірувань у надсилу природи.

Дерево зазвичай пов'язують із родючістю, продовженням роду, процвітанням, достатком, проте передусім воно символізує життя в різних аспектах. Якщо образи-символи верби, тополі потенційно містять у собі семантичні компоненти «біль», «сум», «розлука», «зажура», то образ вишні відтворює здебільшого позитивні значення – «краса», «розквіт», «здоров'я» [Див. : 74]. Серед рослинної символіки у весільному комплексі Буковини особливе місце мають образи-символи, що позначають квіти (найчастіше – барвінку та маку). У символічній системі квіткових образів звернено особливу

увагу на зв'язок із циклом життя і смерті.

У весільних піснях Буковини простежується образ діброви як символ усього роду. Таку пісню співають сироті коли зачинають плести вінок: *«Ти діброво, ти зелена, / У три ряди засаджена. // Чому в тебе пеньків много, / Зеленого ні одного? // Ти, Маріє молоденька, / Чому в тебе дядів много? / Чому в тебе дядів много, / А рідного ні одного?»*[6, с. 230]

У багатьох слов'янських народів сосна символізує життєву силу, плодючість, самотність, сили характеру, навіть безсмертя[Див.: 67, с. 56]:*«Горіла сосна, палала / Під неї дівчина стояла...»*[21].

Дуб у весільних піснях постає символом могутності, здоров'я, багатства, чоловічої сили, загалом чоловіка: *«Ой у полі-полі дуб на дуба зивал, / Добрим був синочок, поки не женився»* [20].

За Ганною Потапенко, явір – це символ парубка, молодого козака, а також здоров'я і сили; молодості, віку людини взагалі, пам'яті [Див. : 13, с. 82]. У весільних піснях образ явора найчастіше застосовують на позначення молодого хлопця: *«Ой зацвили два явори, зацвили / Щоби туда молоденькі ходили»*[44].

Серед кущів образ калини є найбільш вживаним у весільній обрядовій поезії. М. Костомаров у монографії «Історичне значення руської народної пісенної творчості» (1843) писав, що калина символізує жіночність у широкому значенні. Тобто все духовне життя жінки – її юність, цнота, любов, заміжжя, радість і сум, родинні стосунки – все відображено в образі калини. Цей кущ уявляється таким, що чує, бачить, думає і говорить [Див. : 67, с. 164]:*«В нашого свата – в саду калина, / В нашого свата – чесна дитина»*[21]; *«Куди ружа та й калина зелененька, / Туди ходить наша Галя молоденька»* (Додаток Б5).

Виноград наділений у народній культурі ознаками святості. Також виноград символізує життєвий шлях, радість і щасливу долю новоствореної сім'ї [7, с. 430]:*«Ой до Львова доріжечка, до Львова, / Обсажена виноградом довкола»*(Додаток Б6).Будучи божественною рослиною, образ винограду у

весільному фольклорі, зокрема і в згаданих пісенних рядках, має лише позитивну семантику.

Барвінок, як уже йшлося у першому підрозділі, має розгалужену символіку. У весільних піснях Буковини барвінок можна трактувати як символ радісної життєвої сили, вічності усталено буття. Оскільки з барвінку плетуть дівчині вінок, то у піснях, що співаються під час вінкоплетіння, барвінок символізує молодість, красу; незайманість, цнотливість нареченої: «*Ой ти вінчик, ти барвінчик, / Дотепер тям шанувала...*» (Додаток Б7).

Васильки («зілля Василья») вважають символом святості, чистоти, привітності та чемності. Його часто вживають на позначення хлопця, який має чесноти добра, лагідності, милосердя: «*Ой братчику, Васильчику, / Не дай покрить сестриченьку*» [40, с. 140].

В. Войтович у праці «Українка міфологія» (2002) стверджує, що мак символізує не тільки красу, молодість, але й їхню скороминущість: «*Дівочька ноша, дівочька ноша, / Як мак, процвітає, / Жіноча ноша, жіноча ноша, / Як мак, обпадає*» [54, с. 87].

Чорнобривці в обрядових весільних піснях Буковини можуть символізувати як і юнацьку красу, так і дівочу вроду, незайманість: «*То вже мої чорнобривці розцвітають, / То вже мою русу косу розплітають*» (Додаток Б1).

Ружа в народному тлумаченні є символом доброзичливості, достатку, а у весільних піснях ця квітка часто порівнюється з дівочою красою та чистотою [41, с. 130]: «*Куди ружа та й калина зелененька, / Туди ходить наша Галя молоденька*» (Додаток Б5).

В українській фольклорній традиції фіалка символізує радість, проте лілова фіалка є символом туги за померлим [43, с. 126]. Цікаво, що вінок із цих весняних квітів не могла носити дівчина, яка втратила невинність [7, с. 445]: «*Ой зацвили фіялочки, зацвили, / Цілу гору камінную закрили. // Лишень одну стежечку лишили, / Щоби нею молоденькі ходили*» [6, с. 217].

На думку В. Войтовича, ромен-зілля – то дівоча скромність, простота, дружба і довіра: *«Лишаю ти ромен-зілля по саду, / Лишаю ти дрібні сльози по столу»* [6, с. 226].

Жито символізує життя, плодючість, достаток, здоров'я, щастя. Також воно асоціюється з вічним оновленням, безсмертям, неперервності роду, етнічної свідомості, духовності українців[10, с. 177]:*«Посіяла жито, жито над водою / Чи не буде жалко, вам, мамо, за мною?»*[54, с. 95].

У структурі тваринної символіки виокремлюємо орнітоморфні (зозуля, голуб, ластівка, соловей, лебідь, гуси) та зооморфні (кінь, тур) образи-символи.

Орнітоморфні образи, на думку Миколи Костомарова, є найдавнішими за походженням. Символічне значення птахів стосується переважно головних персонажів та чинів весільного обряду – нареченої, нареченого, їхніх батьків, рідше дружок, світилок і тому подібне[Див. : 10, с. 354]:*«А всі голуби на дубах сидя, / Зазулька на калині, / А всі дівочки на округ стола, / Молода в середині»* [6, с. 223].

Наречену зазвичай символізують образи зозулі, що є своєрідним знаком межі між «цим» і «тим» світами, між старим і новим статусами (*«Летіла зозуля та й казала ку-ку, / Щоби зав'язати мамкі руку»*(Додаток Б8)), гусятка (*«– День добрий, сватку наш, / Ой залетіло наше гусятко до вас»*[6, с. 227]), качки (*«По моїм ставочку каченята плили / Який файний віночок що батьки (свашки) пошили»*[18]).

Весільна пісенність часто поєднує орнітоморфні символи нареченої з образами-символами нареченого: *«Ой наше гуся біле ще й з знаком, / Полетіло вчора з вечера з гусаком»* [6, с. 227].

Символіка образу соловейка в народній ліриці неоднозначна: це і хлопець, і наречений, і коханець, і провісник світанку, і посланець-інформатор: *«Даси мене, моя мамко, поза ліс, / Та прикуй мені соловія до коліс»*[44].

Голуб у весільних піснях Буковини символізує не тільки нареченого, але

й брата молодії, який виконує чи не найважливішу функцію на весіллі. На Гуцульщині дівчата звертаються до брата молодії, який тут «порядить весілем», з такою піснею: *«Ти, голубе, гудатарь, / Ти, брате, – наш поводатарь...»*[6, с.223].

Кінь у весільній пісенності – це символ чоловічої енергії, життєвої сили, а також – благородства, любові, краси. Популярні в народних піснях образи «напувати коня», «грати конем», «вертїтися на коні», «пасти коня», «сїдлати коня», «подати рученьку на коня», «розчїсувати коневі гриву» тощо символїзувало не тільки освідчення в коханні, готовність до інтимного спілкування, а й часто-густо процес любощів[10, с. 244]: *«Є у Галї скорцїв много, / Вона вкриє коня твого»* [20]. Саме в наведеному прикладї найяскравїше відбито дошлюбні стосунки молодї.

Зустрічається також образ тура, що є символом чоловічої сили; запліднення; ревнощів, а також парний до нього образ туриці: *«Ані тур, ні турица, /А з дївчини молодица»* [6, с. 228]. На думку української фольклористки Олени Цвид-Гром, чоловічий образ туратеж може втілювати жіноче божество, що символїзує статевий потяг [Див. :79, с. 78].

У весільних текстах Буковини поняття «дорога» має синонімічний ряд: путь, шлях, стежка, дорїжка: *«Ой до Львова дорїжечка, до Львова, /Обсажена виноградом довкола»* (Додаток Б6); *«Місяцю-рогоженьку,/Світи нам дороженьку, /Абисьмо не зблудили,/Кошуленьки не згубили»*[6, с. 148]. Дорога співвідноситься із життєвим шляхом, шляхом переходу дївчини і хлопця з одного стану в інший.

До символів місцевості належить і батьківська хата, яку дївчина покидає: *«Лишаю вам, мамко, найменшого брата, / Лиш буде без мене невесела хата»*[54, с.95].

Відповідно найчастїше звучать у весільних піснях образи подвір'я, з якого і на яке йде наречена: *«А втвори, мамко, ворота, / Везем ти невістку, як злото. // А втвори, мамко, віконце, / Везем ти невістку, як сонце. // А втвори, мамко, новий двір, / Везем ти невістку на вибір»* [6, с.227].

У народній пісенності звучить мотив туги дівчини за рідною вулицею («Як вийдеш на вулицю – заплачеш, / Та як своїх подружечок побачиш» (Додаток Б4)) та деталями, що складають цілісне уявлення про отчий дім, дівування («Ой дякую перелазу, / Що скакали хлопці разом. / Більше не будуть» [21]).

1.4 Засоби символотворення у весільних піснях Буковини

Символічна система як стійке художнє явище виникла у весільному фольклорі в результаті використання різноманітних художніх засобів, найголовнішими з-поміж яких є такі: епітет, метафора, порівняння, паралелізм і персоніфікація.

Матеріалом для символізації у весільних піснях Буковини є об'єктивний, реальний світ – це, зокрема, космічні поняття (сонце, місяць, зірки), рослинний світ (дерева, трави, кущі, квіти), тваринний світ (звірі, птахи), види щоденної праці (сівба, полювання), різні обрядодії (кроплення водою, обсіпання зерном, купання, покривання).

Об'єктом поетичної символізації у весільних піснях найчастіше є головні персонажі – молодий та молода. Символіку цих образів репрезентовано не тільки предметно-тематичним розмаїттям, але й застосуванням різних засобів символотворення.

Найпоширенішим з-поміж художніх засобів є паралелізм, що неодноразово був об'єктом дослідження таких науковців, як-от: М. Костомаров, О. Потебня, К. Мошинський, О. Веселовський, С. Маховська, А. Іваницький та інших.

Паралельні зображення в суміжних частинах тексту створюють єдиний поетичний символобраз. Проте, як зауважує А. Іваницький, особливість використання символів (зооморфних, ботаноморфних чи космогонічних) показує, що у весільній пісенності паралелізм ще не зовсім художня, тобто не сповна стилістична фігура: «тут проглядає і персоніфікація, і магія, і анімістичні відгомони живого язичницького світобачення» [22, с. 5].

На нашу думку, пошук аналогії між різними суб'єктами та ситуаціями – це первісна стадія символотворення. До прикладу, найвідоміше порівняння молодої з калиною («*В нашого свата – в саду калина, / В нашого свата – чесна дитина*» [21]) або молодого з дубом («*В нашого свата в саду дуби, / В нашого свата синочок любий*» [21]). Тут йдеться не про перекодування молодих в ботаноморфні символи, а лише пошук їхньої подібності.

Паралелізм, утворюючи єдиний поетичний образ, дозволяє краще передати емоційний стан дівчини напередодні вступу в нове життя: «*Журиласи ластівочка, де ме літо літувати, / А де зиму зимувати. // Учув тото соколочко. // - Не журиси, ластівочко. // Ой є в мене два садочки // <...> // Журиласи Марієчка, де ме літо літувати, / А де зиму зимувати. // Учув тото Василечко. // - Не журиси, Марієчко, / Ой є в мене дві світлиці / Та для тебе молодиці*» [6, с. 215]. Тут маємо приклад розгорнутого образного паралелізму, коли перехід зооморфізації в антропоморфізацію є відгуком магічного мислення народу.

У буковинських весільних піснях спостерігаємо також вираження символів застосуванням заперечного паралелізму. Наприклад: «*То не сонце си купає, / Лиш Марійка воду бере*» [6, с. 222]; «*Ані тур, ні турица, / А з дівчини молодица*» [6, с. 228].

Маємо чимало зразків паралелізмів, які є складнішими за будовою, оскільки подають паралельні зображення не лише самих символічних образів, але й їхньої діяльності, зокрема ритуальних дій під час весілля. Так, наприклад, обряд поклоніння батькам утілено в такому паралелізмі: «*Не калинка си ломит, / Дитятко си клонит / Вітцєви й матіночі, / Всі свої родиночці*» [6, с. 225]. Дії, які відбуваються до кульмінаційного моменту весілля, як і самі весільні чини, переважно передано зооморфними символами: «*А всі голуби на дубах сидя, / Зазулька на калині, / А всі дівочки на округ стола, / Молода в середині*» [6, с. 223].

Особливої уваги заслуговує психологічний паралелізм, що репрезентує образ молодої-сироти. Наприклад, у пісні, яку виконують, шиючи весільний віночок, образ молодої подано паралельно до узагальненого образу пташки:

«Видно пташечку по літанню, / Що низенько літає. // Видно сироту по весіллячку, / Що татка (мамки) не має» [18]. У іншій пісні образ молодої втілено в образі діброви: «Ти діброво, ти зелена, / У три ряди засаджена. // Чому в тебе пеньків много, / Зеленого ні одного? / Ти, Маріє молоденька, / Чому в тебе дядів много? / Чому в тебе дядів много, / А рідного ні одного?» [6, с. 230].

Таким чином, форми паралелізму у весільній пісенності Буковини виникли скоріше як реальність, набувши згодом семантики художнього засобу.

Повне зіставлення символу із певною особою, предметом, явищем чи дією на основі їхньої подібності в піснях часто виражено епітетом-прикладкою: «дівчинька-лебідонька», «хлопець-дубочок» [19].

Отже, постійні переходи зооморфних, ботаноморфних чи космогонічних образів в образ людини були природними для символотворення молодого та молодої.

Висновки до розділу 1

У першому розділі осмислено символіку весільних пісень та обрядів Буковини, що мають різний локальний вияв.

Аналіз отриманих результатів з урахуванням функціональних особливостей символіки весільної обрядовості та пісенності Буковини свідчить про те, що описана система символів розглянутого регіону бере початок із єдності етнокультурних уявлень, які формувалися упродовж багатьох віків.

Символічні обрядодії і пов'язані з ними слова-символи у весільних піснях містять у собі обрядово-магічний момент. Такі пісні стосуються обрядів сватання, вінкоплетіння, виття гільця, покривання, кроплення водою та посипання зерном. Саме в сукупності з певною словесною формулою ці обрядові дії спрямовані на забезпечення під час весілля правильної ініціації хлопця і дівчини в чоловіка і жінку, забезпечення щасливого сімейного життя та продовження роду.

Отже, прочитання «весільних драм» буковинського краю з урахуванням специфіки символічного наповнення дає можливість пізнати світогляд наших предків, їх менталітет, уявити весільний обряд як універсальний код національного буття людства.

РОЗДІЛ 2

ВЕСІЛЬНА СИМВОЛІКА У СНОТЛУМАЧНОМУ АСПЕКТІ

Ще давні греки асоціювали людський сон з образом бога Гіпноса, сина Ночі та Мороку, що є також братом бога смерті Танатоса [Див. : 78, с. 14]. Починаючи з тих давніх часів, люди прагнули надавати символічного значення своїм сновидінням. Символічний образ, відтворений у сновидінні, базується на міфологічних мотивах. Тобто тут виявляються загальнолюдські, первісні образи.

Сучасні дослідження в галузі семіотики культури переконливо показують, що народні тлумачення сновидінь є стійкий і універсальний механізм трансляції етнічно обумовленої світоглядної системи. Традиція тлумачення сновидінь визначається дослідниками не тільки як один з малих жанрів фольклору, а й як жанр метатекстовий, який будується на виявленні і аналізі різних кодів міфологічної моделі світу.

2.1 Теоретична основа снотлумачення

Фольклористика як наука ще в кінці ХІХ ст. виявила інтерес до снотлумачного фольклору. Перші на слов'янському ґрунті записи оніричних зразків були представлені в збірці М. Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше» (1861) та «Трудах етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край» (1872, I том) П. Чубинського. Також заслуговують на увагу записи, які опублікували П. Куліш [36, с. 304-311], В. Ястребов [87], В. Милорадович [47]. У 1889 році в Білорусі Є. Романов опублікував працю «Досвід білоруського народного снотлумачення». Автор у цій збірці подає 540 тлумачень і коротко характеризує кожне з них. Це дало поштовх для інших науковців, і в результаті 1891 року в журналі «Жива старовина» вийшла друком перша повноцінна аналітична розвідка А. Балова «Сон і сновидіння в народних віруваннях». Ця стаття майже століття залишалася чи не єдиною працею зі сновидінь у традиційній слов'янській культурі. Через декілька років у журналі «Етнографічний огляд» (1898) були надруковані аж три «Матеріали для народного снотлумачення» із Вітебської, Мінської та Ярославської

губерніях. Це були найповніші видання з цієї проблеми на той час, де до тлумачення снів додавалися ще й оніричні повір'я. Спираючись на досвід Є. Романова щодо подання тлумачень за тематичними групами, науковці використовували цей спосіб і надалі, вирішивши доповнити його власними новими записами. Таким чином, публікації будувалися за словниковим принципом, де ліворуч подавався образ, що наснився, а праворуч – його тлумачення [Див. : 61].

В етнографічних збірниках українських дослідників, що почали виходити з середини ХІХ до початку ХХ ст., звернено увагу здебільшого на святкові ворожіння на сні, оніричні прикмети та їх тлумачення (які, зокрема, подавали Б. Грінченко, М. Маркевич, В. Милорадович, І. Франко). У праці «Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків» (1912) В. Гнатюк представив матеріал про різноманітні народні вірування українців, безпосередньо пов'язані з оніричною тематикою. Він говорить про мандрування душі «уві сні»; хвіст у відьом, що «виростає уві сні»; перевертання сплячого тіла відьми, щоб душа не змогла повернутися тощо [Див : 17].

На відміну від теорії сновидінь Зігмунда Фрейда (праця «Тлумачення сновидінь» (1900)), яка викликала неабиякий інтерес до наукового дослідження сну як вияву несвідомого людини, її індивідуальних особливостей, у той же час починає вироблятися зовсім інший підхід до снотлумачення – розповідь про сновидіння осмислюється як продукт культури, що має колективну природу.

Перша ґрунтовна праця, у якій розповіді про сновидіння розглядаються як культурний феномен, належить американському антропологу Дж. С. Лінкольну. Дослідження цього вченого спирається переважно на північноамериканський матеріал (індіанці навахо). У монографії «The dream in primitive cultures» (1935) автор вводить поняття «культурно обумовлені сні» [89]. Як приклади культурно обумовлених слів Дж. С. Лінкольн наводить

записи оповідей про сни, «викликані» певними ритуальними діями, що сняться під час ініціацій, шаманських сновидінь і т.д.

Дослідник зазначає, що «культурно обумовлені сни кожного племені відповідають певній стереотипній моделі, яка лежить в основі культури»; ці моделі існують, коли культура знаходиться в своєму розквіті, і зникають з її занепадом [89, с. 99–131]. Беручи до уваги дослідження Дж. С. Лінкольна, науковці написали чимало антропологічних праць, у центрі уваги яких були розповіді про сни.

За програмою Культурно-історичної комісії ВУАН під фактичним керівництвом В. Кравченка та К. Грушевської у 1920-30-х рр. в Україні розпочалося збирання матеріалів до народного сонника. Т. Шевчук стверджує, що «Програма збирання матеріалів до українського народного сонника», розроблена К. Грушевською в координації з Королівським антропологічним інститутом Великої Британії та Ірландії, а також її рецензія на працю британського соціального антрополога Чарльза Селігмена про сновидіння засвідчують, що українським науковцям не були чужі ідеї, висловлювані прибічниками інших теоретико-методологічних напрямків, а саме фрейдизму та дифузійнізму. Так, К. Грушевська відзначала, що Ч. Селігмен був відомим популяризатором теорії психоаналізу Фрейда в етнології, й саме на його побажання орієнтувалася, укладаючи свою «Програму...» для польової роботи з фіксації сновидінь [Див : 83].

Ч. Селігмен, за спостереженнями К. Грушевської, розмірковував над тим, чи «однакові етнологічні явища мусять вважатися культурними запозиченнями з одного джерела, або навпаки, можуть пояснитися однаковими психологічними факторами у людей різних цивілізацій». Перше зауваження стосується дифузійнізму, друге – фрейдизму [Див : 83, с. 152].

У записах 1920-х років, як і в «Народному соннику» В. Милорадовича, акцентовано на залежності тлумачення снів від фаз місяця, днів тижня, наявності / відсутності релігійних свят. Цікавими для дослідників є відомості про гендерний, віковий, соціальний розподіл сновидінь, тобто про сни, які

зняться дівчатам чи хлопцям, жінкам чи чоловікам, дорослим чи дітям, одруженим чи неодруженим. Народження, весілля та смерть також є константними мотивами снотлумачних текстів 1920-х років. Деякі із записів позначені відміткою: «Записано діалектично, з губи оповідача» [70, с. 45].

У цей час проводилась досить активна фольклорно-етнографічна діяльність. Зокрема, варто відзначити аналітичні доповнення від збирачів Н. Дмитрука, С. Терещенкової, В. Білого, У. Бараш, Л. Шевченко. Проте ідеологічні процеси, які розпочалися в Радянському Союзі в 1930-х рр., звели ці дослідження нанівець.

Українська фольклористика повноцінно повернулася до питання сновидінь лише в 1990-х рр. Хоча в 1960-х роках, у часи відлиги, Н. Присяжнюк активно збирала тлумачення сновидінь. За часів незалежності були спроби укласти повноцінний народний сонник. Так, у 2005 році було видано «Народний словник» за редакцією М. Дмитренка. Проблема досліджень снотлумачної традиції залишається актуальною і сьогодні. Серед сучасних науковців, які активно працюють у цьому напрямі, варто назвати І. Головаху, М. Красикова, В. Ричку, Р. Гузія, Н. Лисюк, О. Лабащук.

Якщо українська фольклористика в 1930-х рр. призупинила свою роботу в межах дослідження оніричних жанрів, то американські антропологи продовжували свою працю. Уже в кінці 1940-х вони змогли зібрати колекції сновидінь і традиційних снотлумачень, що врешті переросли в комп'ютерні бази даних. У наступні десятиліття вченими здійснювалися спроби квантифікації та крос-культурного кількісного аналізу мотивів сновидінь на основі контент-аналізу. Науковці починають активно вивчати відіння з позиції теорії зміненого стану свідомості. З'являються структуралістично орієнтовані роботи з порівняннями логіки міфів із сюжетною логікою сновидінь (наприклад, стаття А. Купера «Структура снів», 1979).

У другій половині ХХ століття у радянській науці набувають поширення концепції тартусько-московської семіотичної школи, одним із найвідоміших представників якої є Ю. Лотман. Дослідник у своїй праці

«Культура і вибух» (параграф «Сон –семіотичне вікно») в межах семіотичного підходу розвинув ідеї Дж. С. Лінкольна. Він зауважив, що на початковому етапі оніричних уявлень сон сприймали як «семіотичне вікно» [42]. Тобто спершу сновидіння трансформувалися в розряд сакральності, що служило значною причиною для утвердження віри в сни як джерело містики. Потім оніричні уявлення перейшли із зовнішнього напрямку у внутрішній. Науковець доводить, що «кожен бачить у снах відображення своєї мови..., тобто, того типу культури, до якої належить» [42, с. 224]. Методологію, розроблену на базі семіотичної теорії Ю. Лотмана, ефективно використовують сучасні фольклористи й антропологи, зокрема досліджуючи соціокультурні особливості, міфологічну та лінійну співвіднесеності, текстову характеристики тощо.

У 80-90-х рр. ХХ століття, з початком міждисциплінарного вивчення сновидінь, зокрема й завдяки журналу «Dreaming», відбувається черговий зсув наукової парадигми. Тепер на перший план вийшов метод дослідження сновидінь як комплексного психодинамічного комунікативного акту. Американська антропологічна школа, яскравою представницею якої є Б. Тедлок [73], активно переосмислює здобутки попередників, відмовляючись від стадії статистичного контент-аналізу та пропонуючи застосовувати методи контекстуальної школи з однорівневим спілкуванням збирача та респондента. Такий зсув дає змогу детальніше досліджувати тексти на рівні інформативного лінгвістичного аналізу безпосереднього процесу нарації, а також розглядати акт тлумачення як психодинамічний міжкультурний соціальний процес. Усі ці тенденції говорять про специфічне накладання сфер інтерв'ювання та розбору снів у культурних антропологів і психоаналітиків [1, с. 8].

Слов'янська цього періоду теж має свої особливості. Зокрема, російські науковці в руслі культурної антропології починають застосовувати інтерпретативний, типологічний, інтегруючий методи та конструктивістський і соціологічний підходи. Помітне також зацікавлення оніричними

тлумаченнями та наративами, принципами їхнього побутування та структурними особливостями текстів, створенням мотивних показників. У польській науці утворилася самобутня етнолінгвістична школа з центром у Любліні, представники якої звертають увагу на оніричні ментальні конструкти, що стають основою народного сонника, зберігаючи в собі семантичну стабільність у згорнутому вигляді та притаманну носіям традиції систему цінностей (С. Небжиговська, Є. Бартмінські).

Для різних підходів у вивченні культури сновидінь, мабуть, загальною є думка про те, що образи і сюжети снів, багато в чому залежать від культури, яка тлумачить сон. Разом з тим закони снотлумачного жанру (правила побудови снотлумачних текстів) залишаються практично незмінними в часопросторових межах [37, с. 222].

Про вивчення сновидінь у межах фольклористики говорить А. Кайвола-Брегенхой у статті «Dreams as folklore» [88]. Автор вказує на те, що сновидіння містять як індивідуальні, так і культурно-специфічні символи, а моделі, що використовуються для інтерпретації снів, почасти індивідуальні, частково засновані на колективній традиції тлумачення снів [88, с. 211]. Тому безпосереднє бачення, переживання сну визначається як індивідуальний досвід, а розповідь, переказ сну – як колективний досвід. Відповідно снотлумачення і розповіді про сні можуть мати такі властивості фольклорних текстів як анонімність, стереотипність, усність [88, с. 213-217]. Переказуючи своє сновидіння, оповідач використовує характерні для його культури наративні схеми, які розпізнає слухач [88, с. 216-217]. Ці правила побудови розповіді про сновидіння можна розглядати як особливу мову, що має свою граматику і синтаксис [88, с. 217].

Із погляду фольклористики, сон як такий є частиною культурного надбання народу, і тому тлумачення сновидіння можна передавати під час спілкування або через сонники. Таким чином, існує і усна, і письмова традиції, пов'язані зі снами.

Оскільки переказати свій сон може будь-яка людина (а не тільки носій фольклорної традиції), перед дослідниками, які розглядали розповіді про сновидіння як частину фольклору, неминуче поставало питання про критерії, відповідно до яких відбираються досліджувані наративи про сні. Проблема «фольклорності» оповідань про сновидіння зачіпалася багатьма ученими. Зокрема, І. А. Разумова відзначала, що зазвичай фольклоризуються ті сновидіння, які відсилають до сфери сакральної інформації [59, с. 295]. А інша дослідниця Т. С. Садова писала, що оповіді про сні можна назвати «фольклорними», якщо вони відображають народні уявлення про міфологічну реальності [61, с. 275].

Євген Сафронов у своїй монографії «Сновидения в традиционной культуре. Исследование и тексты» (2016) докладно обґрунтовує «фольклорність» розповідей про сон. Він доводить, що такі ознаки фольклорності як усність, безособовість (анонімність), колективність («суспільний інтерес»), запропоновані вченими середини 20 століття (С. М. Азбелевим, К. В. Чістовим, Б. Н. Путиловим), не завжди релевантні при диференціації фольклорних і нефольклорних оповідань про сновидіння. Ознака «усність» характерна для обох груп оповідань, а використання критеріїв «анонімність» і «колективність» залишає за межами фольклору велику кількість текстів перехідного характеру (меморати, усні розповіді, сімейний фольклор), що цілком успішно вивчаються в рамках фольклористики. Оскільки чітка межа між «фольклорними» і «побутовими» розповідями про сновидіння відсутня, можна говорити про фактори, що сприяють переходу оповідань про сновидіння в фольклор, серед яких Є. В. Сафронов називає:

- 1) сакральне мотивування (генезис сновидіння пов'язує оповідача зі сферою сакральної інформації);
- 2) співвіднесеність з реальністю (сприйняття сну як «справдженого»);
- 3) наявність відомих образів-мотивів;

4) прикріпленість до ритуально-обрядового контексту (наприклад, календарними періодами, в які актуалізуються романтичні практики);

5) функції наративу (на відміну від «побутових» оповідань про сновидіннях, які зазвичай переказують з метою розваги або підтримки розмови, «фольклорні» сні розповідають для того, щоб поділитися власним значущим досвідом з іншими людьми, вплинути на них) [Див : 62, с. 63–82].

Саме на ці релевантні ознаки диференціації фольклорних і нефольклорних оповідань є основою нашого дослідження тлумачення розповідей снів про весілля.

Більшість оповідань про сновидіння Євген Сафронов визначає «перехідними» між фольклорним текстом та індивідуальною розповіддю, що знаходяться на різних стадіях фольклоризації [62, с. 63–82]. До аналогічних висновків приходять Є.І. Рабинович, виділяючи кілька етапів «культурної обробки» сновидінь, або перетворення розповіді про сновидінні з особистого наративу в схематизований сюжет:

1. Сновидець нагадує сюжет сну, формулює розповідь про нього. На цьому етапі виокремлюються найбільш значущі, з точки зору носія традиції, образи, а інші – відкидаються.

2. Сновидець розповідає свій сон. Розповідь ще більше структурується, його зміст залежить від співрозмовника або колективу, якому оповідає переказує сон.

3. Сон тлумачиться. Це змінює структуру розповіді. Надалі переказ сну «працює» на підтвердження даного йому тлумачення.

4. Сон набуває статус значущого, переказується не тільки сновидцем, а й третіми особами. Така розповідь про сновидіння схематизується, набуває стандартної структури (образності, тлумачення), остаточно втрачаючи індивідуальні характеристики і стаючи культурним продуктом. Надалі подібний наратив може входити в легенди, епічні твори, історичні хроніки, життя святих і т.д. [Див. : 57, с. 48–50].

До того ж, треба відокремити оповіді про індивідуальні переживання від оповідей, створених на фікції або почутих від інших людей. Так, на цей аспект звертав увагу фольклорист Карл фон Сидов. У своїй роботі «Категорії народної прози» дослідник, уникаючи терміну «жанр», окреслив основні категорії народних наративів на основі функціональних відмінностей. Найголовнішими, якими й досі користуємося, належать «меморат» – особиста оповідь власного переживання, і «фабулат» – фабуляризоване, сповнене фантазії повідомлення про подію [Див. : 64, с. 121]. Відповідно до цього Дар'я Анцибор запропонувала розглядати оповідання про сни, класифікуючи їх на оніричний меморат та оніричний фабулат, залежно від суб'єкта оповіді. Адже майже завжди сни, почуті від інших, можуть переходити до репертуару вже інших людей, яким ця історія заімпонувала. Найпоширенішими в цьому аспекті можемо вважати віщі сни [2, с. 56].

Оніричні наративи можна схарактеризувати виразновизначеною структурою тексту. Так, на початку переказу снів зазвичай сновидці використовують фрази такого типу: «мені сьогодні таке снилося», «і сниється мені, що», «одній знайомій наснилося», «бачу я сон» тощо. Закінчення розповідей можна окреслити такими реченнями: «наснилося ж таке», «а згодом я встав / встала», «а далі я не пам'ятаю», «і на наступний день справдилося» тощо [Див. : 2, с. 56].

Існують у народному світогляді й виняткові дні щодо справдження снів. Так, за спостереженням наших предків, сни з четверга на п'ятницю постійно віщі, тобто здійснюються. Також сон, який сниється на неділю, може стати реальністю, але лише до полудня цього ж дня. Сон, що бачать на середу, є пустим. Пояснити це можна тим, що цього дня, як і в п'ятницю, завжди відбувалися ярмарки, а отже, ці сни «баби розкуплять на покришки». На особливі свята, такі як у ніч на Андрія, на Різдво, на Водохреща, за народним уявленням, сни також можуть здійснитися [Див. : 2, с. 57–58]. Я. Ставицька доводить думку В. Милорадовича про те, що саме через сон у календарних ворожіннях реалізуються антитези: реальність – сон; неодружений –

одружений (сон покликаний «сформувати», змоделювати нову реальність, у якій відбувається зміна статусу дівчини) [68, с. 241].

Пріоритет розгадування снів в усній снотлумачній традиції надається жінці, до того ж, зазвичай, досвідченій, певного соціального стану. Саме жінка, виконуючи виняткову роль посередника між двома світами, може розтлумачити сон, оскільки «пояснюють сни по більшій частині старі баби» [Див. : 84, с. 66]; «що кому присниться, то здебільшого жінки сходяться на вулицях і розказують одна одній свої сни і зараз же роблять свої висновки» [84, с. 83]; «в нашому селі є такі, що все знають, бо вони примічають усе, от, наприклад, стара Людвічка» [84, с. 92].

Вважаємо, що досвід інтерпретації сновидінь є не що інше, як програмування поведінки людини, якій приснився сон. Адже завдяки доказовості того, що сон здійсниться, наратив впливає на волю, думки й почуття сновидця. Адже дослідження науковцями наративної структури усних снотлумачних текстів дає підстави для висновків про структурну модель оніричної оповіді, що, як правило, є тричленною: розповідь про сон, його тлумачення та здійснення.

2.2 Оніреми весільної семантики

Весілля – один із найдавніших родинно-побутових обрядів українців, що виконував важливі об'єднувальні й етико-правові функції життєдіяльності. Обряд фактично припускав довічний перехід молодої у сім'ю чоловіка (подекудимолодого в сім'ю жінки), передбачав психологічну зміну статусу молодих [4, с. 119].

В українській традиційній культурі сни про весілля викликають багато суперечностей. З одного боку, весілля у сні є поганим знаком, що передвіщає смерть. Зокрема, М. Дмитренко у «Народному соннику» зауважує: *«Весілля – похорон. Йти заміж – вмерти. Сниться весілля й гульбище – в сім'ї буде мрець. Бути на весіллі – туга велика, вінчатися зі своїм чоловіком – смерть»*

[12, с. 36]. Пояснити це снотлумачення можна тим, що «переходячи в інший віковий стан, ініціант вмирає, а, отже, приносить в жертву свою душу – попередню суть. Натомість має народитися нова душа і нова людина. Наречена, представник іншого світу (роду) сприймається «чужою» на своєму весіллі («невеста», «невіста», за Брюкнером, – від *nei *vedh – «знати, відати», тобто невідома, незнайома)» [10, с. 328].

Тлумачення сну про весілля як знаку з негативною семантикою має давню традицію. Зокрема, у відповідях на запитання К. Грушевської за 1925-1928 рр., знаходимо: *«Як сниться вісіля то буде у селі мрець»* (записано у с. Дворище у 1927 р.) [84, с. 165].

Збереглися цілі оповіді снів, пов'язаних з весіллям, у яких чітко простежуємо логіку снотлумачення, визначаємо продуктивні способи творення асоціативних рядів. До прикладу польовий запис Насті Присяжнюк: *«Ми змовились із сестрою, що вона приїде в Київ на переджовтневий ярмарок. Аж сестра приїжджає 24 вересня.*

– Чого ти так зарання приїхала?

– Отак якось турботно. Якись мені сни сняться. Снилось мені, що ти заміж виходиш.

Через два дні сестра виїхала, а мене заарештували. Як сниться, що заміж ідеши, то до смерті, а я не вмерла, а на 9 років була похована. (Розказала та, що була арештована в 1937 р. без вини)» [12, с.185].

Подекуди весілля у сні має семантику хвороби: *«Виходити заміж, бачити себе чи когось у білому вбранні – хвороба(для тих, хто був у цьому вбранні)»* [12, с. 204]. Тут має важливе значення має білий колір, який, окрім із світлої символіки, «пов'язаний і з образом смерті. Це стародавній колір жалоби, коли вдягали покійників у біле та покривали білим саваном. У білій одежі з'являються людям примари та мерці. Деякі міфічні персонажі пов'язані з так званими білими днями (від Різдва до Водохрещі) – порою розгулу нечистої сили» [7, с. 472].

Інколи тлумачення весілля у сні зводиться до того, що *«весілля – сварка»*. Про це свідчать записи фольклористів, які є відповіддю на запитання *«Програми...»* К. Грушевської [84, с. 164].

З іншого боку, сон про весілля трактується як хороший знак, навіть успіх: *«Шлюб брати – успіх у справах; повернешся до виконання своїх обов'язків»* [12, с. 167]. А бути уві сні зарученим, за народним віруванням, – це прихильність, симпатія.

Також снотлумачення залежить від того, кому саме наснився такий сон. Так, *«брати учать у весіллі: для неодружених – скоро одружаться; для заміжніх – діти»* [12, с. 37]. При тлумаченні сні важливо звертати увагу й на деталі, на те, яку саме дію сновидець виконував на святі: *«танцювати на весіллі – стережіться осіб протилежної статі; бачити власне весілля – сімейне щастя; бути на весіллі серед самих лише чоловіків або жінок – плутанина у житті»* [12, с. 37]. А от частування на весіллі у сні є хорошим знаком, який вказує на те, що ти скоро зустрінешся з друзями.

Бачити у сні весільний поїзд – елемент традиційного весілля, урочиста процесія, що супроводжує молодого до молодої – означає, що ти *«запалиш любов'ю чийсь жіноче серце або спокусиш чоловіка»* [12, с. 37].

Вінчання, за сонником М.Дмитренка, тлумачиться теж позитивно: *«Вінчання – це нове, дуже корисне знайомство; радісний випадок»* [12, с. 41].

Основними дійовими особами традиційного українського весілля є молодий та молода, навколо яких і в честь яких відбувається театралізоване дійство. Проте, бачити цих персонажів уві сні не завжди ознака щастя, а навпаки, *«бути самому женихом на весіллі – це плітки і докори»* [12, с. 72]. Так само, як зазначається *«Народному соннику»*, якщо ти бачиш себе нареченою, то тебе очікує небезпека [12, с. 119].

По-різному в снотлумачній традиції інтерпретують сон, у якому дівчина бачить молодого. Одні стверджують, що для дівчини жених уві сні – радість [6, с. 72]. Інші наполягають на негативному значенні такого сну. Наприклад, П. Чубинський у праці *«Труды этнографическо-статистической экспедиции в*

Западно-Русский край» подає такий запис: *«Як дівчини присниться жених, то то чорт. Після такого сна треба ждати якогось лиха»* [80, Т. 4, с. 698].

Якщо ж хлопець уві сні бачить власне весілля з дівчиною, то цей сон завжди має негативну семантику, яка зводиться до того, що *«пошлюбитися з нареченою в білому – до хвороби й смерті»* [12, с. 167]. Мабуть, тут знову варто брати уваги символічне значення білого кольору, про який йшлося вище.

Проте, варто зауважити, що при тлумаченні снів із весільною семантикою ми повинні брати до увагини тільки снотлумачну традицію. Аджеза народними сонниками сон про одруження здебільшого пояснено як нещастяна основі принципу протилежності, але й варто враховувати весь контекст фольклорної культури як цілого. Загальновідома формула *«смерть як весілля»* є сталою в жанровій парадигмі фольклору. На символічному рівні весілля й похорон є тотожними. А введення весільного коду до поховального комплексу стає ритуально-магічним символом, який дістає послідовне вираження. Він оформлює змістове поле поховального обряду й стає тим культурно-значенневим стереотипом, що входить у саму суть традиційного народного світобачення.

Представлені в народній свідомості інтерпретації образів сну не відрізняються різноманітністю. Вони або зводяться до ключових моментів життєвого циклу (смерть, хвороба, весілля, народження дитини), або мають дуже узагальнений характер («горе», «радість», «новина» і т.д.).

Проаналізувавши польові записи за «Програмою...» К. Грушевської та «Народний сонник» М. Дмитренка, ми виокремили основні оніреми, що стосуються весілля, які й пропонуємо розглянути детальніше.

Молоду в українській весільній традиції вшановували *віночком*, що символізував чистоту і незайманість, але разом з тим він демонстрував смерть минулого життя та відродження дівчини в якості жінки. Сон, у якому дівчина сама або ж хтось інший одягає їй на голову вінок, означає, що дівчина скоро стане дружиною. І. Хвещенко у 1925 році в с. Новаки Судилківського району

записав таке трактування сну з вінком: *«Коли дівчині сниться, що на неї хлопець накладає вінка із жита, то вона заміж вийде, при цьому обличчя хлопця тра запам'ятати, обов'язково він буде її чоловіком»* [84, с. 77]. Тут варто звернути увагу й на образ жита, який теж є символом весілля.

У цьому контексті варто наголосити також на оніремі **волосся**, що має розгалужену символіку. Волосся в українській народній культурі, як уже зазначалося в першому розділі, символізує богиню неба й землі, а також багатство, розвиток духовних сил, енергію, плодючість. А от обстрижене волосся є символом покритки, тобто означає втрачене дівочтво, цнотливість [Див. : 67, с. 30].

У сні волосся на голові трактується як майбутнє заміжжя у тому випадку, коли воно сниться молодій незаміжній дівчині. Якщо сниться довге волосся – це означає, що дівчина вийде заміж кудись далеко [12, с. 47], адже довге волосся трактується як довга, тобто далека, дорога.

Як відомо, знаком ганебності для дівчини в Україні було примусове обстригання, яке символізувало неславу за позбавлення цнотливості. Таку дівчину називали «стригою» або «покриткою», їй було заборонено ходити із розкритою головою [76, с. 432]. Очевидно тому, що волосся, коса зокрема, були символом незайманості, святості. Проте якщо сниться обстрижене волосся, то це вказує не на знеславлення дівчини, а на майбутню ініціацію: смерть дівчини і народження її у ролі жінки у весільному обряді. Адже обтинання волосся – реальне й символічне кодифікування переходу з одного роду в інший [10, с. 329]. На думку М. Нікольського, цей звичай походить із часів матріархату, коли нареченій відрізували кілька жмутків волосся, «що залишалися в домі-роді молодої і приносилися в жертву родовим духам на знак визволення дівчини з її роду» [50, с. 83].

За часів Київської Русі категорично заборонялося заміжній жінці «світити волоссям». Це спричинено віруванням в те, щомолода після весілля переходить повністю під владу чоловіка, якому тепер належить її коса, а отже – честь [Див. : 67, с. 30]. А сам обряд покривання молодої – промовистий

символ переходу дівчини до жіночого стану [75, с. 134]. Тому якщо дівчині сняться різнокольорові, барвисті *хустки* – це до сватання, знак того, що дівчина скоро стане дружиною.

Золота *обручка*, або *перстень*, що сниться чи то дівчині, чи то хлопцю, теж означає майбутнє одруження. Збереглося чимало записів збирачів тлумачення снів, у яких вказується на позитивну семантику персня у сні. Так, Н. А. Присяжнюк записала: «*Перстень – жених*», а В. Г. Кравченко вказує на те, що перстень – це весілля. Із польових записів 1925–1928 років (відповіді на запитання програми К. Грушевської) дізнаємось, що «*коли сниться дівчині, або хлопцеві, що накладає собі перстень на праву руку, то худко вийде заміж, або хлопець, то ожениться*» [84, с. 74]. Проте, якщо перстень насниться заміжній жінці, то вона овдовіє [12, с. 129].

Також варто зазначити, що обручка повинна бути золотою, тому що срібна обручка, за «Народним сонником» М. Дмитренка, означає неприємність. А золотий колір символізує Сонце, світло, святість, стійкість [67, с. 64]. Навіть центр світу в давнину уявляли золотим: це символ вічного вогню, в який все повертається і з якого все походить [90, с. 417].

Колір одягу, який сниться дівчині, також може бути певним знаком, що її скоро засватають. З-поміж усієї палітри кольорів саме червоний колір вказує на приємну звістку для дівчини про одруження. Таке значення *червоного одягу* у сні ми можемо пояснити, спираючись на думку П. Чубинського, який зауважив: «На весіллі червоний колір кидався всім в очі». Дійсно, червоний колір супроводжував увесь весільний обряд. У червоне розфарбовували коровай, прикрашали його теж червоною калиною. Також фарбували червоні шишки, особливо дві, найбільші, які призначалися для молодої та молодого. Червону стрічку молода вплітала всім, хто був запрошений на весілля. А ще існував звичай на другий день весілля вивішувати на високій тичці червону запаску, показуючи таким чином усім, що дівчина була чистою [7, с. 474].

Дзеркало в народних уявленнях символізує «подвоєння» дійсності, рубіж між земним і потойбічним світом. Дзеркало відіграло неабияку роль у

весільних обрядах. До вінчання молода не дивилася у нього. Після ж вінця молоді сідали за стіл і дивилися у дзеркальце. За повір'ям, якщо дівчина розіб'є дзеркало, то не вийде заміж протягом семи років [7, с. 145]. Недарма сон дівчини про дзеркало пояснюють тим, що скоро у неї з'явиться наречений. Так само й сон хлопця, у якому є образ дзеркала, означає появу нареченої найближчим часом.

«Коли дівчині сняться *рушники* або *подушки*, треба сподіватись сватів», – таке снотлумачення записано у 1925 р. за «Програмою...» К. Грушевської [84, с. 78]. Це пояснення сну виводимо із звичаю «подавати рушники, коли приходять свататись. Тим більше, рушники, так і само, як і подушки, застосовували у всіх етапах української весільної обрядовості. Рушник у фольклорі, як уже було зазначено в першому розділі, символізує злагоду, любов та подружню вірність. Крім цього, рушник виконує функції як і оберегу від злих сил, так і побажання молодим щасливої долі [7, с. 452].

Відображення у снах релігійних атрибутів теж може означати наближення весілля. М. Дмитренко в «Народному соннику» зазначає: «*Передача матір'ю дочці ікони вві сні – до весілля*» [12, с. 83]. Для того, щоб зрозуміти, чому ікона у снах має таке значення, звернемось до «Словника символів», автори якого трактують ікону (образ) як символ Царства Духу, Господа, молитви, божественної гармонії, світла, а також прагнення людей до Бога, святості [Див. :67, с. 68]. Ікона в українській свідомості має літургійну, оберегову, виховну й естетичну семантику. Вона призначена для того, щоб у короткочасному знайти вічне, у видимому – невидиме. Ікона – це зовнішнє вираження одухотвореного стану людини, її освячення Господнім світлом.

Ікона, зокрема, відображає «не хаос нашого гріховного світу, а божественний порядок, спокій, де панує не земна логіка, не людська мораль, а Божественна благодать» [67, с. 68]. Ікони використовували при всіх важливих подіях родинного життя, зокрема й на весіллі, під час якого батьки благословляли молодих іконою на щасливе життя. Саме тому, побачити у сні хлопцеві чи дівчині ікону – це гарний знак.

Знаком сватання, за «Народним сонником» також є сон, коли хлопець наливає в *лампу* гас, тобто заповнює предмет, який потім дає світло всім і повсюди [12, с. 102].

«Коли ж сниться дівчині або хлопцеві *пара золотих ложок*, то це ознака сімейного життя», – зазначено в соннику М. Дмитренка [12, с. 107]. Хоча в загальному тлумаченні ложка є передвісником злиднів. Мабуть, саме завдяки сполученню із золотим кольором, про особливе значення якого йшлося вище, та парним числом, ложки набувають семантики майбутнього сімейного життя молоді.

З давніх-давен слов'яни жінку уподібнювали до борозни, а чоловіка – до плуга. Український археолог Михайло Брайчевський стверджував: «Без ковальської справи, яка створює плуг і сприяє благополуччю, в давнину було немислимим весілля» [7, с. 376]. Саме тому *плуг* у сні символізує скорі одруження сновидця.

«Як присняться *ножиці* самотнім, одинакам – одруження», – кажуть у народі [12, с. 121]. Пояснити цей спосіб інтерпретації сну ми можемо тим, що ножиці є символом союзу, де дві частини органічно поєднані і становлять собою одне ціле.

Ланцюг теж уві сні є певним знаком. Так, М. Дмитренко вказує: «*Ланцюг залізний* – для неодруженого чи вдівця – невдалий шлюб. *Ланцюжок золотий* – несподіване весілля в родині» [12, с. 102]. К. Попівська у 1925 році у Житомирі записала такий сон: «Приснилося мені перед моїм весіллям, що ніби-то почав іти дощ... І вдарив грім, і я побачила свого нареченого, який ніби то накинув на мене ланцюга... Я довго мордувалася з тим ланцюгом, щоб то скинути його, та мені це не вдалося... Ось-ось здається зкину цього ланцюга, а він знов заплутався!.. Та так то же голову до низу!.. Потім, коли я вийшла заміж, то не раз згадувала той сон – усе своє життя мучилась у ланцюгах – тяжко мучилась!.. Мій чоловік оказався гіркою п'яницею – все моє життя вийшло невдале – розбите...» [84, с. 118].

Одним із пояснень символічного значення *гнізда* є те, що воно символізує дім, сім'ю, домашнє вогнище («звити собі гніздо»). Забороняється руйнувати гнізда деяких птахів (лелеки, голуба, ластівки). Наслідком порушення заборони можуть бути різні нещастя. Незважаючи на це, коли дівчина або хлопець знімає уві сні гніздо, то це означає, що невдовзі в неї або в нього буде весілля [Див. : 12, с. 53].

З-поміж осіб за певним професійним призначенням, які сняться як знак наближення весілля, можна виділити такі, як *дід-прошак* та *зłodій*. У суспільному житті ці концепти мають негативну семантичну конотацію, проте їх тлумачать як знаки з позитивним значенням. Н. А. Присяжнюк, беручи до уваги власні фольклорні записи, переконливо доводить те, що дід-прошак – це майбутній молодий дівчини [Див. : 12, с. 67].

Сон про зłodія в усній народній традиції тлумачать так: *«Коли сняться зłodії, то клопіт, а для дівчини – старости. Перед заміжжям сняться зłodії»*. Також фольклорист додає власний запис, на якому й ґрунтується його принцип снотлумачення: *«Варці, перед тим, як іти заміж, снилось, що три зłodії у коморі одбили засов і забрали збіжжя і скриню витягли»* [12, с. 79].

Очевидно, що дід-прошак та зłodій у підсвідомості українців виступають архетипами, пов'язаними з давньою традицією випрошування (дід-прошак) й викрадання (зłodій) молодої, коли дівчина є жертвою, товаром.

Звичайно, сни про цих осіб набувають тлумачення весілля лише в тому випадку, якщо сняться незаміжній дівчині, яка вже готова стати дружиною.

Каша – своєрідна жертва богам і Сонцю. Частування молодят кашею на весіллі символізувало плодючість. Найбільше обрядовій, пов'язаних із кашею, стосувалося дівочих ворожінь. Напередодні Андрія дівчина виносила на подвір'я горщик із пшоняною кашею, клала його на землю, а поруч ложку. Сама ж мусила вилізти на ворота й кликати: *«Суджений, нерозлучений, йди до мене кашу їсти!»*. На тих місцях, де мали збиратися «на колоди», дівчата ввечері, щоб ніхто не бачив, закопували в землю горщик з кашею, приспівучи:

«Закопали горщик каші / Ще й колком прибили, / Щоб на нашу та улицю / Парубки ходили» [7, с. 224].

З огляду на ці символічні властивості каші, тлумачення сну про кашу для молодих дівчини або парубка зводиться до того, що у неї або нього скоро буде весілля [12, с. 87].

Коровай як символічний хліб-жертва богам теж сповіщає про одруження. Але якщо сниться, що коровай глевкий, не вдався – це є знакомнещасливого життя молодих [12, с. 96]. Адже коровай – багатозначний символ, що в загальному вказує на спільну долю двох людей. Коровай є образом небесного весілля, де Сонце – наречена, а Місяць – молодий [7, с. 246].

У весільних обрядах дві половинки короваю теж, за народним уявленням, символізують наречену і нареченого. Коровай – символ зріднення, змішання двох родів. Рід молодої та рід молодого молили собі окремо на жорнах зерно, потім усе змішувалося в одній діжі, при цьому співали: «Дівчина, як сонце, а козак, як місяць, а небо – дорога. Зійшлися два роди до милоїзгоди в ім'я Дажбога та й біля порога всі пообнімались, що кровно змішались – дітьми обмінялись» [7, с. 246].

Крашанка, будучи одним із найважливіших атрибутів свята Великодня, має активне застосування і в родинній обрядовості українців. Так, яйцечервоного кольору з давніх-давен було символом відродженого життя. Саме крашанки, пофарбовані червоним, робили для бога Сонця з метою прохання всіх благ. Таке яйце символізує для неодружених любов та надію на шлюб [7, с. 370]. Мабуть через це, крашанка, яка сниться хлопцю (дівчині) – це до освідчення й сватання [12, с. 98].

В усній народній традиції снотлумачення існує така думка: *«Як сняться квітки, то буде якась для тебе радість; весілля»* [12, с. 88]. Це можемо пояснити тим, що квіти мають вагоме ритуальне значення, що відбивається і у весільній обрядовості. Зокрема, використовуючи квіти наші предки вшановували Велику богиню, яка уособлює життя, землю й плодючість [20, с. 74]. Цікаво, що за часів Київської Русі богиню плодючості і життя Живу

змальовували як прекрасну жінку з квітами в руках [Див. : 67, с. 74]. Недарма, як свідчать записи за «Програмою...» Катерини Грушевської, «коли дівчині сняться квітки, то вона буде знайомитись з кавалерами (цвіт – то дівоча доля)» [84, с. 78], або ж «як сняться дівчатам квітки, то придвіщають кавалерство» [84, с. 88].

Має значення також і колір квітів, адже саме червоні квіти з'являються уві сні дівчині перед весіллям, які в народних віруваннях символізують кохання і вірність [12, с. 88].

Барвінок відіграє важливу роль у весільній обрядовості. Зокрема, ця квітка охоплює ряд обрядодій, що належать до передвесільного циклу: зірвання барвінку, благословення матеріна пошиття весільного вінка. Барвінок використовують як прикрасу весільного короваю і хліба, а також весільного гільця [12, с. 19]. Тож не дивно, що барвінок, який наснився молодому парубку чи дівчині, сповіщає про майбутнє весілля [12, с. 19].

«Коли сниться дівчині **дуб**, то буде жених», – зазначається в «Народному соннику» [12, с. 70]. В усній народній творчості образ дуба символізує міцного, красивого парубка, а саме у весільних піснях – молодого («Парубочки як дубочки»). Олекса Воропай подає цікаву обрядодію-гру «Горю-дуб», у якій беруть участь хлопець і дівчина. Парубок якраз і є отим «дубком-козаком», що палає коханням до милої [8, с. 211]. Навіть народження дітей колись пояснювали так: хлопчика знайшли на дубі, дівчинку – на березі. «Ой дуб на березу гіллям похилився»: цей пісенний образ уві сні міг також віщувати одруження [10, с. 146].

У народі твердять: «Сняться **яблука** дівчині чи хлопцеві, то це буде з тієї сторони її (його) чоловік (дружина)» [12, с. 168]. Пояснити це снотлумачення можемо тим, що яблуко (яблуня) – символ цілісності та земних бажань. До того ж, яблуко вважають початком світу, плодючості, продовження роду [67, с. 176].

Калина – це символ, який так чи інакше стосується весільної обрядовості. Якщо первісно калина символізувала вогонь, сонце, світло, то згодом набула

й інших ознак, стала символом краси, здоров'я, жінки, дівочтва, любові, продовження роду тощо. У науковій розвідці «Історичне значення руської народної пісенної творчості» (1843) М. Костомаров вважав калину символом жіночності в широкому значенні. Дослідник зазначав: «Все духовне життя жінки – її дівочтво, цнота, любов, заміжжя, радощі, гіркоти, родинні чуття – усе відображене в калині» [Див. : 10, с. 164]. А інший відомий український фольклорист О. Потебня у своїй праці писав: «Калина – символ дівочтва, краси і любові...» [Див. : 55, с. 104].

Малина – ще один знак, що вказує уві сні на весілля. Проте, тут важливе значення має дія, яку виконує дівчина або хлопець з малиною, адже, як зауважує автор «Народного сонника», садити малину – труднощі, їсти – до хвороби, а от рвати, збирати малину – до весілля [12, с. 109].

Гарбуз в українській народній традиції є символом відмови у весільному обряді сватання. Аналіз та обґрунтування цього символу детально описано в першому розділі. Проте, незважаючи на негативні символічні особливості гарбуза, сон про цю рослину є гарною ознакою. «Як присниться гарбуз парубку – нехай іде свататись», – зазначається в «Народному соннику», а «якщо насняться дівчині гарбузи, то буде весілля» [12, с. 51].

Розглядаючи снотлумачення про **жито**, варто зазначити, що цю онірему інтерпретують так: «возити, молотити жито – до заміжжя» [12, с. 74]. Також «складати копи в полукіпки – зміна життя» (може бути й одруження) [12, с. 74]. Проте «якщо вві сні скирта розпадеться надвоє, то половина шлюбного життя буде хороша, а половина – погана» [12, с. 74]. Пояснити таке тлумачення можна тим, що жито є символом життя. Воно відіграє важливу роль у весільній обрядовості. Молодих посипали зерном, що символізувало передусім побажання здоров'я, плодючості (народження продовжувачів роду), а також достатку, злагоди. Вважалося, що подружжя матиме стільки дітей, скільки житніх зерен впаде на молоду. Відомо, що на князівських весіллях XVI–XIIст. постіль для молодих слали на житніх необмолочених снопах [10, с. 178].

З-поміж образів тваринного світу весільну символіку мають такі: вуж, голуб, півень, собака, горобець, грак, павук.

Віра Руда у 1928 році в с. Кічкіри занотувала: «**Вуж** – муж». Так само інтерпретує цю онірему «Народний сонник»: «Як вуж сниться дівчині – то залицяльник, майбутній чоловік». Наведемо як приклад розповідь про сон, записану Полею Малярчук у 1967 р.: «Я ще нічого не знала й не думала заміж виходити – недавно ж чоловік помер. А от сниться мені, що в хату вліз вуж. Я взяла відро й хотіла його вимести, а він мене укусив вище коліна... От тепер і не викинеш Івана, бо вже двоє дітей» [12, с. 179].

Очевидно, що таке тлумачення оповіді про сон, у якому з'являється вуж, спирається на давні міфологічні уявлення слов'ян, за яким вуж символізує плодючість. Ще за трипільських часів на місці грудей у глиняних жіночих фігурках традиційного мистецтва зображали вужиків, які є небесним символом – запліднення сім'ям-дощем матері-землі. На інших скульптурах можна побачити вужів, що на череві вагітної жінки. Мабуть, таким способом вони охороняють плід [7, с. 521].

У народному світогляді існує думка, що якщо дівчині сниться **голуб**, то – молодий [84, с. 125]. А якщо хлопцеві голубка або ж горлиця сниться – наречена [84, с. 125]. Справа в тому, що в українському фольклорі голуб є символом щирої любові, злагоди, ніжності. Ще античного бога кохання і плодючості Турана, змальовано із голубом у руці. Отже, образ голуба пов'язується в архетипній пам'яті народу із світотворенням, коханням, духовністю [76, с. 38].

Не тільки голуб, а й **горобець** у народному снотлумаченні сповіщає про весілля: «Як даєш їсти горобцям, то для дівчини це гарна прикмета – скоро буде весілля» [12, с. 57]. Таке тлумачення існує з огляду на те, що горобцю притаманна шлюбна символіка. Ще у XVIII ст. у народних сонниках онірема *ловити горобця* означає «мати любовні стосунки». Здавна вважалося, що для того, аби дружина любила свого чоловіка, їй треба дати з'їсти горобине серце [10, с. 402].

Грак уві сні теж за давньою традицією тлумачиться як знак весілля. Проте тут ця онірема має особливість, адже грак повинен бути мертвий: «*Бачити мертвого грака вві сні – буде весілля*» [12, с. 58].

Павук уві сні, за народною традицією, теж до заміжжя [78, с. 125]. Якщо вдатися до аналізу цього символу, то стає зрозуміло, що павукові відведено значення «центр світу». Тобто павука вважали засновником усього суцього. Через вміння плести сітки павук ніби створює діалектику, чергування сил, від яких залежить існування світу. Отже, символічне значення павука позначає згортання нитокдитячо-юнацького періоду життя для того, щоб розпочати прясти нове життя в новій іпостасі [67, с. 106].

Кажуть, що якщо сниться **півень** дівчині – це наречений [12, с. 130]. У народній свідомості півень є символом сонця, світла, вогню, войовничості; домовитості. Таке снотлумачення існує в народній свідомості через те, що півень символізує і силу чоловічої плоті, а в деяких країнах наречений навіть під час весільної церемонії ніс саме півня [67, с. 109].

Оніреми **собака лащиться / кусає** теж символізують весілля. Так, у записах із «Програми...» К. Грушевської зафіксовано: «*Коли сниться, що собака лащиться, то це означає сватання*» [84, с. 72]; «*Коли дівчині сниться, що її вкусив собака, то це точно прикмета, що скоро вийде заміж*» [84, с. 84]. Або ж у «Народному соннику»: «*Собака порве дівчині спідницю – вона вийде заміж*» [12, с. 149]. Пояснити такі снотлумачення можемо тим, що собака здавна є символом вірності, надійності, тому й означає уві сні коханого / кохану.

Щодо астральних символів, то найчастіше сповіщають про весілля такі: зоря, місяць, сонце.

У «Народному соннику» зазначено «**Зірка – наречена**», а далі подано таке пояснення: «*Коли сниться хлопцеві зоря – то це дівчина для нього кохана*» [12, с. 80]. Підтвердженням цього снотлумачення є польові записи 1925–1928 рр. К. Грушевської.

Пояснити таке тлумачення сну можемо тим, що зоря є символом жіночого божества світла, вічності, животворної природи, довершеної краси, таємниці, любові, мрії. Це – ідеальний символ дівчини, жінки. Символічні вірування, за якими дівчина, жінка асоціюється із зорею, дуже давні. За міфічними уявленнями наших пращурів, зоря – це ясна-красна панна, котра вранці відмикає своїми ключами небесні ворота і випускає сонце. У фольклорі, зокрема колядках, зоря – це «красна панна, дружина або донька місяця, господаря небесного дому». Також зоря-зоряниця – сестра Сонця, символ Великої Богині, яка дарує світло й постійно бореться супроти темряви, зла [10, с. 113].

Місяць, за народним уявленням, – це молодий, жених. Тому, якщо комусь з'являється уві сні місяць на небі, то це ознака того, що скоро ти відчуєш почуття любові [Див. : 12, с. 111–112]. Думка про те, що Місяць символізує чоловічий початок (чоловічу основу), є дуже давньою, історія її сягає ще епохи палеоліту. Місяць також один із найвідоміших образів в українському фольклорі, що часто звучить у любовних піснях: *«Ой вийди, місяцю, / Ти на нашу вулицю. / Ой на нашій вулиці / А всі хлопці-молодці. / Ой нема найкращого, / Як молодий Іванко. / Ой нема найкращої, / Як молода Галюня»* [67, с. 97].

Саме тому, за народними уявленнями, якщо дівчині сниться, що місяць світить у вікно, то з'явиться в неї жених: *«Моя дочка Клавдя раз вночі прокинулася і спитала мене: – Мамо чи світить коли місяць в це вікно з Більчина (село). – Ні, ніколи ни світить з цього боку – кажу я. – Ну то це мині значить приснилось що місяць з боку Більчина так світить ясно, ясно. Чириз три дні до неї прийшов Марко з Більчина свататись»* (записав відомий український мистецтвознавець Павло Жолтовський у 1925 році) [84, с. 65].

Тут має значення і повнота місяця, адже як сниться уповні, то свататись прийде парубок старий і не зовсім скоро, а як молодик, – то молодий і дуже скоро: *«Коли дівчині 16-17 і більше а їй присниться місяць то так і знай що скоро вийде заміж, а головне в яку сторону, чи на південь чи на схід куди не*

будь то звичайна річ вона вже буде чикати звідтіль сватів і чоловіка теж порівнюючи такого який снівся місяць коли місяць снівся старий то буде і чоловік старий, а коли молодий звичайна річ тоді вже чикає молодого чоловіка» [84, с. 180].

До того ж, коли місяць сниться десь у хмарі значить молодий буде бідний, а коли ясний, то буде мати статки: *«Помню: мали ото сватать мою Настю, то сниться мені на небі два місяці – один – ясний, а другий затуманений. То ясний скотився Насті на руки, а другий покотився вниз. Коли упереді приїздить аж двох сватать і за одного засваталась, а другий поїхав додому ні з чим» (записала Катерина Явдошуківна у 1925 році у селі Волиця) [84, с. 103].*

Оніремі місяць властива не лише позитивна семантика при снотлумаченні, іноді такі сні є своєрідним застереженням. Так, зокрема, тлумачиться сон, у якому з'являються два місяці: *«Випадково присниться два місяці разом. Спостереження що та особа буде мати два чоловіки, один помре, вона на деякий час побуде одовою і знов заміж вийде, звичайно дівчині такий сон не присниться, а тільки молодий жинці котра вже деякий час пожила із чоловіком» [84, с. 180].*

Інколи хлопцеві, коли сниться місяць, то це означає, що він може посвататись із покриткою [84, с. 133].

У народній обрядовості зафіксовано спосіб закликання певного сну, зокрема коли дівчина хоче побачити уві сні майбутнього чоловіка, то, вперше побачивши молодий місяць, треба тричі з правого боку на лівий перевертнутись, взявши трохи землі з-під п'яти. А вже лягаючи спати, цю землю треба покласти під подушку й проказати знову три рази ту замовлянку, що говорила, коли крутилася: *«Місяць, місяць молодий, / В тебе ріг золотий. / Ти знаєш старого й малого. / Пришли мені мого милого» [12, с. 112].*

Сонце, як уже зазначалося раніше, є символом Всевидящого божества, а ще асоціюється з центром буття. У парі з місяцем сонце символізує чоловічий (місяць) та жіночий (сонце) начала, тобто молодої і молодого. Іноді сонце

може порівнюватися з образом матері, а місяць – з образом батька: «*Ясен місяць – пан господар, / Красне сонце – жінка його*» [7, с. 497].

Солярною символікою в традиційному буковинському весіллі наділяються хліб, коровай тощо [10, с. 118]. За народним снотлумаченням, якщо молодому хлопцю насниться сонце – це дівчина красна, з якою він і одружиться.

Локальні оніреми теж символізують одруження. Так, у «Словнику символів» Х. Керлота зазначено: «...*міст* завжди означав перехід з одного стану в інший – зміну або прагнення змін» [10, с. 342]. В усній народній словесності образ «зеленого мосту» має важливе символічне навантаження, адже «по зеленому мості йде /іде/ молодий до молодої». У святочних ворожіннях міст пов'язаний теж із символікою кохання і шлюбу. Дівчина ставила на ніч біля ліжка посудину з водою, а потім зв'язувала із гілочок місток і клала його зверху; уві сні до неї мав явитися наречений і перевести через міст [7, с. 305]. Саме тому у свідомості українців закріпилося тлумачення, за яким, якщо сниться, що дівчину переводять через міст, це значить, що вона скоро вийде заміж.

Цвинтар для нас є частиною сакрального простору, недоторканим місцем, девідбувається зустріч фізична із вічністю. А в народних уявленнях сон, у якому з'являється онірема цвинтар, тлумачиться як знак весілля. У матеріалах польових записів К. Грушевської зазначено: «*Коли сниться кому небудь із членів сем'ї, що він ходив на могилу знайомого, то буде весілля в хаті*» [84, с. 78]. Проте існує й інше за семантикою тлумачення: «*Коли сниться, що дівчина йде повз цвинтар і намагається його минути, то до неї буде свататись жених, але покине*» [84, с. 78]. Вважаємо, що снотлумачення «*цвинтар сниться до весілля*», ґрунтується на тому, що цвинтар є локусом переходу в інший світ подібно до того, як обряд весілля є своєрідним переходом в інший світ, де молода / молодий відродяться в іншій якості.

«*Присниться дівчині ярмарок – до заміжжя, але невдалого*», – зазначено в «Народному соннику» [12, с. 170]. Тлумачення оніреми **ярмарок**можемо

пояснити давнім сценарієм сватання, за яким свати розігрували сцену заможних купців із далеких країв, що прибули за дорогим товаром. Описаний обряд є відбиттям періоду переходу дівчини до іншої сім'ї(роду чи племеню) за символічну плату (буквально молоду продавали за певні товари).

Онїрема *криниця* як форма (місце) води теж тлумачиться у весільному дискурсі. За народним віруванням, якщо дівчині сниться повна криниця, то вона скоро вийде заміж [Див. : 12, с. 98]. Справа в тому, що вода в криниці часто символізує любов. Саме біля криниці в народних піснях відбувається знайомство молоді, криниці вони довіряють свої найніжніші почуття кохання. Тут має значення символізація води як певної межі, відродження нового на іншому рівні, тобто перехід до шлюбу [10, с. 94].

Отже, онїреми весільної семантики відображають міфологічний світогляд українського народу, його традиції і давні вірування. Образи, що з'являються у снах, пов'язані насамперед із весільною обрядовістю українського народу або ж засновані на традиційних гендерно-концептуальних асоціативних відповідностях.

2.3 Сучасний стан онїричного фольклору весільної семантики: статистична обробка анкетних даних (на прикладі с. Топорівці Новоселицького району Чернівецької області)

Особливо актуальною наразі є проблема функціонування онїричного фольклору в сучасному суспільстві, принципи його тлумачення. З метою простеження основних моделей снотлумення оповідей весільною семантики ми розробили програму збирання онїричного фольклору й провели опитування серед жителів с. Топорівці Новоселицького району Чернівецької області (Додаток В). Для аналізу в межах дослідження було відібрано 30 анкет, отриманих від представників жіночої статі, та 10 від чоловічої, віком від 60 до 90 років. Виявилося, що в с. Топорівці снотлумачами є здебільшого старі люди, у яких і запитують, що означають сни. На думку жителів села,

пророчими є сни, що приснилися з четверга на п'ятницю та в ніч на свято Андрія. Проте, топорівчани нечасто вдаються до запам'ятовування снів, що можна пояснити розвитком інформаційних технологій і відповідно вільним доступом до сонників різного типу.

Головна мета опитування полягала в тому, щоб дізнатися семантику тлумачення снів з оніремою весілля в с. Топорівці. За даними опитування, в якому взяли участь 40 респондентів, на запитання «Що означає весілля уві сні?» ми отримали такі відповіді:

- 23 респондентів (57,5 %) – «щось недобре»;
- 9 респондентів (22,5 %) – «сварка»;
- 8 респондентів (20 %) – «смерть».

Як бачимо, найпоширенішим тлумаченням сновидіння весільної семантики є загальне значення «щось недобре», що свідчить про варіативність можливих подій. Наприклад, жителька с. Топорівці Мельничук Євгенія, розповівши сон своєї родички («кумнати»), доповнила оповідь реальними подіями здійснення сну: «...довго не бавило, а моя Геня заслабає. Заслабає, попадає в болницю. І шо думаєте, тоди в неї водну почку вікінули»[21]. Тобто в цьому випадку весілля уві сні символізувало майбутню хворобу.

Снотлумачення весілля як сварки теж має своє підтвердження. Євдокія Мельничук пригадала свій сон: *«Та водного разу снитса мені перед п'ятницею вісіля. Шо я дес савіддаю, молода – не данцюю і з своїм Куньом, не Куньо мене вікрутєє вліво і вправо. Боже, а я така гонорна! Сама ліпша дівка, сама файна (так я собі представляю, коли сплю). А на третій день у неділю по полудню мала я великий цурис. Боже! Прийшов до мене мій Куньо, сіли ми на ловочку. А тут нізвідкис Ілашук Никалай тут як тут. Приходи, і шо, і каже, мому Куньови: “Забирайса, бо тато з мамою сказали, шо віддають Геню за мене, а ти тут лишиний”. Боже! Я бігом до хати, Куньо мій почав з ним сваритиса. Я до хати, в плачі: “Мамо, тату!”. Паду на куліна, просяю їх, та бо я як люблю Куню, а вони не хотя віддати за него. Та такий був тоди скандал, такі були крики, шо немило міні нічо було. Я всьо життя*

пам'ятала, тай собі думаю: Боже, лиш би міні не снилося вісіля, бо кажут, ну це лиш не в мене був такий випадок, а було багато по селу, тако я чую, шо кажут, шо вісіля снити – це недобре, це до цурису [сварки, колотнечі]»[21].

Тлумачення оніреми весілля як знака смерті, що є найпоширенішим у загальнонародному українському контексті, серед жителів села Топорівці виявляє найменшу чисельність (20 %). Проте нам вдалося зафіксувати оповіді снів весільної семантики зі значенням смерті від Корбут Євдокії Миколаївни: *«Якос раз міні снилося (це було дуже давно, дес двадцять п'ять років назад). Снилося мені, шо в мого вуйка вісіля, на передхаті повно людий. І вуйко молодий, дуже данцував. Цей сон міні снівса напротів п'ятниці. І казали старі люди, шо це не добре. Так і було. А в ниділю рано чую – а вуйко Петро вмер, а матуша Кіця лишилася вдовица»[21].*

В іншій розповіді тлумачення сну супроводжується воєнними подіями: *«Колис міні моя мама вповідала, шо тата забрали на войну, а вона лишилася з трьома дітми. І перед тим, як його забрали, мамі приснилося, шо вона на передхаті дуже гуляє з татом, шо в них ніби вісіля. А на передхаті дуже зелена трава» [].*Передвіщення смерті тут підсилюється танцем молодих по зеленій траві, яка в народному снотлумаченні має негативне семантичне наповнення.

Щодо онірем весільної семантики, то ми запропонували респондентам згадати такі, що сняться конкретно дівчині і хлопцю. Отже, для дівчини уві сні, за результатами опитування, є знаком майбутнього весілля такі оніреми:

- місяць – 28 респондентів;
- дуб – 23 респондентів;
- волосся (коса) – 12 респондентів;
- голуб – 12 респондентів;
- рушник – 7 респондентів;
- квіти – 5 респондентів;
- барвінок – 5 респондентів;
- калач (коровай) – 4 респондентів.

На думку жителів с. Топорівці, які взяли участь в опитуванні, для хлопця весільну семантику вві сні мають такі оніреми:

- зоря – 26 респондентів;
- голубка – 12 респондентів;
- калина – 6 респондентів;
- гарбуз – 5 респондентів;
- калач (коровай) – 4 респондентів.

Отже, можемо зробити висновок, що для топорівчан знаками, які вказують на майбутнє весілля, з одного боку, є такі оніреми, що стосуються традиційного весільного обряду українців. Це, зокрема, рушник, калач (коровай), вінок та дівоче волосся (коса). З іншого боку, це оніреми, семантика яких закріплена за гендерним принципом. Так, якщо місяць, дуб, голуб у народній свідомості символізує молодого, тобто чоловіче начало, то зоря, калина, голубка є символом молоді, жіночого начала.

Висновки до розділу 2

Як висновок зазначимо, що починаючи з другої половини XIX століття дослідники все частіше звертають увагу на тлумачення снів. На початку XX століття розповіді про сні стають об'єктом дослідження фольклористики.

Доведено, що фольклорний текст увесь час знаходиться під контролем традиції на структурному рівні. При розмежуванні побутових розповідей про сні і фольклорних ми спираємось на релевантні ознаки, які виокремив Євгеній Сафронов: сакральне мотивування, співвіднесеність з реальністю, наявність відомих образів-мотивів; прикріпленість до ритуально-обрядового контексту, функції наративу.

Особливістю снотлумачної традиції українців є те, що їй властива не лише прогностична, а й моделювальна функція, тобто відбувається програмування майбутнього, зокрема шлюбу. Опрацювавши матеріали фольклорних записів з оніремою *весілля*, ми виявили, що найактивнішими в народному тлумаченні виявляють такі, які мають негативне значення, що свідчить про введення весільного коду до поховального комплексу. Таким чином, ця онірема є ритуально-магічним символом, культурно-значеннєвим стереотипом, що входить у суть традиційного народного світобачення.

Ми розглянули основні групи онірем весільної семантики, що позначають предмети побут, осіб з певним професійним призначенням, ритуальну їжу, рослинний світ, тваринний світ, а також астральні та локальні образи-знаки. Виявили, що вони пов'язані передусім з весільною обрядовістю українського народу або ж базуються на традиційних гендерно-концептуальних асоціативних значеннях.

Результати статистичної обробка анкет, зібраних в с. Топорівці Новоселицького району Чернівецької області, свідчать про те, що найпоширенішим серед топорівчан тлумаченням оніреми *весілля* є таке – «щось недобре». А з-поміж знаків-символів, які прогнозують майбутнє весілля, найбільш частотними є місяць і зоря, тобто астральний світ.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ВЕСІЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРУ В ЗЗСО

Питання весільного фольклору в закладах загальної середньої освіти можна розглядати на уроках української літератури, української мови (переказ), літератури Буковини, зарубіжної літератури та на вибірковому курсі для 8(9) класу «Звичаї та обряди українського народу в контексті художньої літератури».

Позакласна робота теж є платформою для ознайомлення учнів із весільним фольклором, зокрема із символікою весільних пісень та обрядів Буковини.

3.1 Викладання весільного фольклору на уроках шкільної програми

Програма з української літератури пропонує для вивчення в кожному класі основної школи різножанровий фольклор. Так, у 5 класі здобувачі освіти знайомляться з терміном «фольклор», міфами і легендами, народними казками, загадками, прислів'ями і приказками тощо. У 6 класі учні вивчають календарно-обрядові і колискові пісні, у 7 класі – суспільно-побутові пісні, 8 клас озброює школярів знаннями про українські історичні пісні, думи, а у 9 класі учням запропоновано для вивчення родинно-побутові пісні та народні балади [Див. : 56].

Укладачі програми з української мови за 2005 рік звертали увагу на основні етапи весілля та їхній пісенний супровід. Також пропонували вивчення весільних пісень (на вибір): «А брат сестрицю та й розплітає», «До бору, дружечки, до бору», «Розвий, сосно, сімсот квіток», «Летять галочки у три рядочки», «Ой матінко, та не гай мене». У процесі вивчення теми «Українське весілля» учні могли мати уявлення про обряд українського весілля, виразно читати весільні пісні, вміти їх аналізувати, звертаючи увагу на мотиви, настрої, художні засоби.

В оновленій програмі з української літератури у 9 класі тему «Українське весілля» вилучено. Сьогоднішні дев'ятикласники не вивчають весілля як народну драму, не звертають уваги й на весільні пісні.

Проте укладачі програми з української літератури радять звертати увагу на використання елементів народної обрядовості у творах українських письменників (Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Пантелеймона Куліша, Микхайла Стельмаха, Уласа Самчука та ін.) [Див. : 56]. Адже національна школа стоїть перед проблемою морального та світоглядного виховання особистості, а вивчення фольклорних джерел, сюжетів, тем, образів у творчому житті письменника містить в собі значний виховний потенціал.

Методичні аспекти, пов'язані з визначенням творчого використання фольклорних елементів, висвітлені в працях сучасних методистів-практиків. Вивчення фольклорних елементів у творчості Тараса Шевченка, Івана Франка та інших, було предметом дослідження насамперед Наталії Логвиненко, Світлани Жили, Лілії Овдійчук. Методичні узагальнення щодо звернення митців до фіксації фольклорних зразків та розробки з питань трансформацій фольклору в текстах майстрів художнього слова, а також різноманітні типи уроків вивчення народознавчого аспекту в творах українських письменників віддзеркалені в доробку Олександри Бандури (Київ), Любові Драчук (Ніжин), Олени Семиног (Суми) та інших.

Методисти вказують на культурологічну цінність порушеної проблеми. Під час вивчення життєпису і творчості українських письменників (І. Франка, Лесі Українки, Т. Шевченка) учні дізнаються про їхню фольклористичну діяльність. Належне ознайомлення з фольклористичною діяльністю письменників дозволить сформувати у молоді кращі українські якості – любов до рідного краю, свого дому, батьків, друзів, ніжність, чесність, повагу, толерантність тощо. На фольклорних матеріалах відомих митців можна стимулювати творчі сили школярів щодо популяризації народної скарбниці загалом, традиційних народнопісенних зразків.

Літературознавиця Ольга Скиба в статті «Шкільне вивчення елементів весільної обрядовості» звертає увагу на те, що виявлення зв'язків творчості

українських письменників із народними традиціями допомагає краще зрозуміти світогляд майстрів художнього слова [Див. : 65].

Початок нової української літератури знаменував збільшення зацікавлення письменників народною обрядовістю українців. Митці почали широко використовувати у власній творчості елементи весільної обрядовості. Найактивніше це виявилось драматургії, зокрема у творі Івана Котляревського «Наталка Полтавка», Григорія Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці», п'єсі Тараса Шевченка «Назар Стодоля». У зазначених творах подано конкретні етапи традиційного весільного обряду (сватання, заручин). Дещо пізніше обряд українського весілля з'явився у таких прозових творах, як повістях «Маруся» та «Козир-дівка» Г. Квітки-Основ'яненка, «Наймичці» Т. Шевченка, оповіданні «Козачка» Марка Вовчка, «Любі згубі» Юрія Федьковича, романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні» Панаса Мирного, поемі «Настуся» Пантелеймона Куліша та інших. Весільні мотиви відчуваємо у поетичних текстах «Весілля» із збірки «На стоці гір» та «Ведуть дружби до шлюбу...», «До вечері в шлюбнім строю» із збірки «Розсипані перли» Василя Пачовського, у вінку сонетів «Ніч кохання» Василя Бобинського; у поезіях «Весілля», «Весільне», «Весільна ніч» Богдан-Ігоря Антонича.

Співпраця з учнями на уроках української літератури в процесі аналізу весільних звичаїв та виразного читання весільних пісень у творчості Марка Вовчка, Михайла Старицького, Марка Кропивницького, Івана Карпенка-Карого, Івана Франка дає змогу усвідомити значення збереження звичаїв, традицій, обрядів свого народу. Водночас виявлення зв'язків творчості українських письменників із народними традиціями допомагає краще зрозуміти світогляд майстрів художнього слова, побачити, як наполегливо вони вивчали життя і культури свого народу.

Дослідниця Лариса Йовенко зауважила, що яскравою ілюстрацією сватання як елементу традиційного українського весілля у літературній спадщині є колоритний епізод повісті «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка. Вчитель-словесник повинен обов'язково звернути на нього увагу учнів,

підсиливши тим самим враження. Дотримуючись окресленої мети, на думку науковиці, варто записати фонограму епізоду сватання Марусі [Див. : 27].

Після прослуховування таких фрагментів треба зацентувати увагу школярів на традиційних весільних побажаннях, що використовує автор, і запропонувати учням записати ті слова-побажання і слова-вітання (словесні мовленнєві формули), які побутують в їхній місцевості.

Учитель може до змісту заняття залучити весільні світлини старших і молодших жителів села, фото весільного гільця, калачів, весільних рушників, а також репродукції відомих українських художників, що відобразили цю тему в своїх шедеврах. Цікавими для вчителя у цьому зв'язку є картини Івана Гончара «Весільний обряд», Миколи Пимоненка «Весілля в Київській губернії» і «Засватали», Костянтина Трутовського «Весільний викуп», Володимира Маковського «Дівич-вечір», Івана Соколова «Весілля», Івана Сколоздри «Весілля», Федора Кричевського «Наречена». Під час перегляду слайд-шоу варто акцентувати увагу учнів на деталях, спонукати їх уважно роздивлятися предмети традиційного побуту, вбрання тощо, ділитися своїми враженнями [Див. : 27].

Також цікавим для учнів буде прослуховування запису співу весільних пісень старшими жителями села. Така діяльність сприяє усвідомленню учнями себе частинкою народу, сприяє до самодіяльності – пісні, танку, народного театру тощо. Крім цього, якщо вчитель має відповідні здібності, то може сам виконати фрагмент весільної пісні села. На етапі актуалізації знань варто запропонувати учням заспівати чи виразно прочитати знайомі їм українські весільні пісні.

Важливим етапом ознайомлення учнів із весільним фольклором Буковини є уроки літератури рідного краю. Так, навчальна програма літератури рідного краю для учнів 5–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів Чернівецької області за 2017 рік передбачає вивчення життєтворчості письменників, які сприяли розвитку фольклористики Буковини. Життєвий

шлях Юрія Федьковича учні починають вивчати ще у 5 класі, а продовжують аж до 11 класу, опрацьовуючи передбачені програмою твори [Див. : 39].

За час своєї творчої діяльності Юрій Федькович записував фольклорні матеріали, пісні об'єднував у жанрово-тематичні збірки. Найвідомішою працею письменника є рукописна збірка «Найкращі співанки руського народу на Буковині. Зібрав О. Федькович». У записах поета знаходимо також зразки весільних пісень. Наприклад: «А в неділю рано все море заграло!», «Засіяло срібло злото – довкола», «Слихом слихати», «У неділю рано дівча ся вмивало», «Хміль лугами, хліб ланами!».

У 1968 році вийшла книжка «Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича», де надруковано більшість фольклористичного доробку митця. Вважаємо, що учителеві, з'ясовуючи з учнями джерела творчості письменника, доцільно ознайомити школярів з цим виданням [Див : 48]. Така інформація матиме виховний вплив на учнів, збагатить їхні знання, заохотить до записування народної пісенності.

Варто звернути увагу й на те, що елементи весільної обрядовості Буковини знайшли свій відгук у творах письменника. Наприклад, у 7 класі учні вивчають баладу Ю. Федьковича «Циганка».

Аналізуючи цей твір, можна запропонувати учням дати відповідь на такі питання:

1. Укажіть, які елементи весільної обрядовості використані у баладі.
(сватання, власне весілля – частування, викуп молоді).
2. З ким/чим порівнює Ю. Федькович головних персонажів весільної драми – молоду та молодого? («Позолочена молода, <...> Як тая тихая вода / Гордого князя дожидає»; «І молодий, як райський птах, / Своїм буланом в сріблі-злоті / Перелетів нові ворота — / Боярів півсотця за ним!»).

В 11 класі передбачено вивчення повісті («повісточка») «Серце не навчити». Для поглиблення знань учнів із весільної обрядовості Буковини доречними будуть такі завдання:

- Пояснити значення фразеологізму *подати рушники*.
- Знайти в тексті епізод сватання, прочитати його у ролях.
- Пригадати, які словесні формули сватання використовували/використовують у вашій місцевості.

Програмою також запропоновано вивчення життєтворчості Євгенії Ярошинської у 5–11-х класах. Розглядаючи біографію письменниці, варто акцентувати на фольклористичній діяльності мисткині. Це може бути або розповідь учителя, або ж дослідницьке завдання учнів, що полягає у розкритті постаті Є. Ярошинської як збирача фольклору.

Учням важливо розповісти, що вагому роль у становленні Ярошинської як письменниці і фольклориста відіграв Михайло Павлик, відомий український письменник, фольклорист, активний громадський діяч. Саме він заохочував письменницю збирати зразки усної народної творчості.

Цікавим для школярів буде той факт, що фольклористичну діяльність Євгенія Ярошинська розпочала ще в чотирнадцять років. Збирання народних пісень стало її захопленням. Це може стимулювати підлітків до пошукової діяльності.

Безперечно, що варто акцентувати на складному шляху, який мусила долати письменниця, щоб видати свої фольклорні записи. Спершу це зацікавлення конкурсомна кращу збірку народних пісень від літературного товариства «Руська бесіда». Хоч збірку Євгенії визнали найкращою, але на її видання не було коштів [Див. : 49]. Львівське видавництво теж відмовило від публікації чотирьохсот п'ятдесяти пісень, зібраних письменницею. Нарешті на засіданні ради Російського географічного товариства, яке відбулося 22 грудня 1888 року, Євгенію Ярошинську нагородили великою срібною медаллю та грошовою премією – 500 карбованців за збірку «Пісні буковинсько-руського народу з-над Дністра». Проте збірку так і не опублікували.

Можна учнів ознайомити із листом до Михайла Павлика від 14 червня 1889 року, у якому фольклористка ділиться думками щодо художньої довершеності народних пісень: «Посилаю Вам співанки, думаю, що вони Вам

ся подобають, бо і я сі найліпше люб'ю. Кілько поезій в них лежить, чи ж годен і найбільший поет такий стих удати, як, наприклад, таки той перший за голуба. Або таки та співанка за калину і за гордовинку, або та, що кінчиться словами “ох пропала ж бо я”. Чудова краса міняється враз з гарячим вираженем свого жалю і болю» [Див. : 49].

Варто зауважити, що багато цікавих фольклорно-етнографічних матеріалів Є. Ярошинська віддала етнографу О. Монастирському. Дослідник використав зібрані письменницею пісні, прислів'я, приказки, народні обряди, ігри, народну медицину у праці про українців Буковини.

Одним із етапів фольклористичної діяльності Є. Ярошинської, який викликає в нас найбільше зацікавлення, є фольклорно-етнографічна розвідка «Весільні обичаї буковинсько-руського народу в наддністрянських околицях», яку було опубліковано в «Календарі товариства “Просвіта” на рік переступний 1892» у Львові 1891 року.

Збирацька діяльність Євгенії Ярошинської вилася не тільки в листах до друзів і знайомих, але й у художніх творах письменниці (наприклад, «Вірна люба»). Тому учням варто наголосити на тому, що фольклорно-етнографічна праця Ярошинської плідно позначилася на літературних творах письменниці.

Фольклорно-етнографічний нарис «Весільні обичаї буковинсько-руського народу в наддністрянських околицях», який написала Є. Ярошинська у 1891 році, вміщений у другому томі праці Марії Шубравської «Весілля»[6]. Тому можна ознайомити учнів з цим нарисом.

Питання вивчення фольклорно-етнографічного матеріалу завжди було актуальним для методистів, тому за рішенням Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України було схвалено програму вибіркового курсу для учнів 8(9) класу загальноосвітніх навчальних закладів «Звичаї та обряди українського народу в контексті художньої культури» (від 02.11.2015 №2.1/12-Г-70).

Оскільки одним з основних завдань курсу є поглиблення знання учнів про родинну обрядовість українського народу, то укладачі (А. В. Ткач, Н. М.

Клим) приділяють багато уваги вивченню весільної обрядовості. На цей фольклорно-етнографічний аспект автори програми радять звертати увагу під час вивчення таких тем:

1. «Тарас Григорович Шевченко – новатор української драматургії. “Назар Стодоля” – історично-побутова драма чи сентиментально-побутова п'єса? Обряд вечорниць та сватання у драмі».

2. «Левко Боровиковський. Обряди та повір'я у баладі “Маруся”. Народна лексика, неповторний колорит українського національного побуту у творі. Балада романтичного характеру “Чарівниця” як літературна інтерпретація пісні “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”. Поетичний опис ворожіння, замовляння з естетичною функцією. Етнографічні елементи народного обряду весілля».

3. «Григорій Квітка-Основ'яненко. Соціально-побутова комедія “Сватання на Гончарівці”. Обряд сватання».

4. «Іван Нечуй-Левицький. Мотив приреченості долі у повісті “Пропаші”. Звичаї та традиції у творі. Обряд сватання».

5. «Михайло Старицький “За двома зайцями”. Змалювання картин звичаїв і традицій українського народу, своєрідності народного побуту. Родинні обряди у творі: заручини, показ приданого, обряд перед вінчанням, іменини» [Див. : 15].

До прикладу обряд сватання, який описав Тарас Шевченко у драмі «Назар Стодоля» вражає етнографічно-точним описом цього дійства. Тому варто на уроці звернути увагу на цей обряд, запропонувавши такі запитання:

➤ Які словесні формули сватання використовують дійові особи?

1) *«Ми люди німецькіі, ідемо з землі турецької. Раз дома у нашій землі випала пороша. Я й кажу товаришу: “Що нам дивиться на погоду? Ходім лишень шукати звіриноного сліду”»;*

2) *«Ходили-ходили, нічого не знайшли. Аж гульк – назустріч нам іде князь, підніма угору плечі і говорить нам такії речі: “Ей ви, охотники, ловці молодці! Будьте ласкаві, покажіте дружбу. Трапилась мені*

куниця-красна дівиця; не їм, не п'ю і не сплю від того часу, а все думаю, як би її достати. Поможіть мені її піймати; тоді чого душа ваша забажа, усе просіте, усе дам: хоч десять городів, або тридев'ять кладів, або чого хочете”»;

3) “Ну, нам того й треба. Пішли ми по слідам, по всім городам, по усіх усядах, і у Німеччину, і у Туреччину; всі царства й госуларства пройшли, а все куниці не знайшли”»;

4) «Пішли ми вп'ять по сліду і якраз у се село зайшли; як його дражнять, не знаємо. Тут вп'ять випала пороша. Ми, ловці-молодці, ну слідить, ну ходить; сьогодні вранці встали і таки на слід напали. Певно, що звір наш пішов у двір ваш, а з двору в хату та й сів у кімнату; тут і мусимо піймати; тут застряла наша куниця, в вашій хаті красная дівиця. Оце ж нашому слову кінець, а ви дайте ділу вінець. Пробі, оддайте нашому князю куницю, вашу красну дівицю. Кажіть же ділом, чи оддасте, чи нехай ще підросте?» [81, с. 25].

- Яка символіка печі в родинній обрядовості? Для чого дівчина колупає піч?
- Що означає фразеологізм *дати гарбуза*? Хто з дійових осіб отримав гарбуза?

Також учнів можна заохотити до інсценування обряду сватання. Така діяльність дасть змогу школярам відчутти себе у XIX століття, проіннятися духом звичаїв та традицій українського народу.

На уроках української мови вчитель-словесник теж має можливість залучати учнів до вивчення символіки весільної обрядовості Буковини. Наведемо декілька прикладів завдань, за яких вивчення весільного фольклору буде ефективним:

1. Письмовий стислий переказ тексту з елементами опису буковинського весілля в художньому стилі.
2. Зробити повний синтаксичний розбір речення: «*Даєш мене, моя мамко, поза ліс, та прикуй мені соловія до коліс*» (слова із весільної

пісні, записаною у селі Малинці Хотинського району від Німець Ганни Іванівни).

Отже, ознайомити учнів із специфікою весільних пісень та обрядів можна на різних уроках мовно-літературної галузі. Така різнобічність допоможе комплексно розкрити цю тему.

3.2 Вивчення весільного фольклору в позакласній діяльності

Позакласна робота – це невід'ємний складник освітнього процесу. Позакласною роботою називають систему «різноманітних організаційних форм і видів діяльності, що проводиться в позаурочний час у сфері шкільного освітнього середовища та відкриває додаткові можливості для розвитку творчих здібностей учнів» [82, с. 240].

Однією з основних тенденцій сучасного освітнього процесу є залучення школярів до проєктної діяльності. Тому потрібно спрямовувати зусилля на розвиток дослідницьких умінь учнів. Важливою платформою для досягнення цієї мети є Буковинська Мала академія наук учнівської молоді. Учитель, який координує роботу слухачів МАН на базі свого закладу, має невичерпні можливості для залучення учнів до створення власних проєктів, що стосуються зокрема й символіки весільного фольклору Буковини.

На нашу думку, школярам можна запропонувати такі теми: «Символіка орнітоморфних образів у весільному фольклорі Буковини», «Весільна обрядово-пісенна традиція буковинців у художній рецепції митців слова», «Символи космогонічного ряду у весільній пісенності буковинського краю», «Художні засоби вираження символічних образів у весільному фольклорі Буковини», «Ботаноморфна символіка у весільних піснях та обрядах Буковини», «Діалектизми у весільних піснях Буковини». Ці дослідження залежно від предмета дослідження можуть бути представлені у секціях «Фольклористика», «Українська література», «Етнографія» та «Українська мова» конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН.

Важливо спонукати учнів до записування фольклорних текстів від старожилів. Варто спрямовувати школярів на дослідження весільного фольклору свого населеного пункту, адже Буковина є багатою на фольклорні скарби. Тому доречно було б запропонувати такі завдання:

- записати від старожилів весільний обряд вашої місцевості;
- розпитати старожилів про традиційний одяг молодих, атрибути весілля;
- записати від старожилів повір'я на весільну тематику;
- записати від старожилів свого села весільні пісні;
- створити відеофільм «Весільна обрядовість мого села».

Дослідниця Ольга Скиба подає такі цікаві завдання, зорієнтовані на поглиблення знань учнів із використання весільної обрядовості у творах українських письменників:

- підготувати доповідь про період фіксації весільних пісень;
- заповнити порівняльну таблицю (наприклад: зразок весільної пісні й пісні, що зустрічається в тексті митця під час опису певного образу весілля);
- виступити з повідомленням про друкування фольклорно-краєзнавчих розвідок та статей у місцевій пресі;
- провести фольклористичне дослідження: зробити список літературних творів письменника з інтерпретацію традиційних мотивів та образів української весільної пісенності і його рукописних чи друківаних фольклорних матеріалів [65, с. 20].

Отже, проектна діяльність дасть змогу виявити дослідницькі здібності учнів та залучити їх до громадської діяльності.

На нашу думку, ознайомлення учнів із обрядом традиційного буковинського весілля, його символікою значною мірою може відбуватися на позакласних виховних заходах. Тому пропонуємо розробку виховного заходу на тему «Традиційне буковинське весілля: символіка обрядодій та пісень» для учнів 9–11-х класів.

Виховний захід

Тема. Традиційне буковинське весілля: символіка обрядодій та пісень

Мета: ознайомити здобувачів освіти з весільним обрядом та піснями, що його супроводжує; розкрити символіку буковинських весільних пісень та обрядодій; розвивати зацікавлення до символічного значення фольклорного матеріалу; виховувати почуття відповідальності за збереження усної народної творчості.

Обладнання: презентація, аудіозаписи буковинських весільних пісень, фотоілюстрації, відеофільм.

Клас: учні 9–11-х класів

Перебіг заходу

I. Організаційний етап

Привітання

Добрий день, дорогі учні! Вітаю вас на нашому позакласному виховному заході. Тема заходу «Традиційне буковинське весілля: символіка обрядодій та пісень».

Мотивація діяльності учнів

Сподіваюсь, що наша співпраця буде сьогодні плідною та цікавою. Перш за все, пропоную визначити наші очікування від сьогоднішньої зустрічі. Що б ви хотіли сьогодні взяти для себе?

Вправа «Наші очікування»

Учні на стікерах пишуть свої очікування від заняття.

Асоціативний куш «Весільний обряд»

Здобувачі освіти добирають асоціації до поняття весільний обряд.

Отже, «весільна обрядовість – це система драматично-ритуальних дій та пов'язаних з ними пісенно-поетичних текстів, що виконуються з нагоди шлюбу хлопця та дівчини як початку їх спільного життя з метою створення сім'ї» [38, с. 194].

II. Основна частина

2.1. Робота в групах

Питання для актуалізації знань

- Що таке символ?
- Які вам відомі типи символів?
- Якими символами ми користуємося щоденно?
- Які ви знаєте фольклорні символи?

Три групи отримують тексти пісень. Завдання: проаналізувати символіку пісень; зазначити, якого обряду стосується пісня.

Вінкоплетення

«Дайте мамко голку й нитку,
 Голочку ту тоненьку
 І ниточку червоненьку,
 Та й зачанем вінок шити
 Із зеленого барвіночку.
 Ой ти вінчик, ти барвінчик,
 Дотепер тям шанувала,
 У білий папір завивала,
 У срібну скриньку замикала,
 А відтепер я тя рушу,
 Заплакати я мушу,
 Межи двома дружечками,
 На личко із сльозочками.
 Були в мамки круті гори,
 Гуляти було по волі,
 А у миленького дорога рівна,
 Гуляти вже не вільно».

*Записано 7 грудня 2018 року
 у селі Котелеве Новоселицького району*

*району Чернівецької області
від Руснак Віри Георгіївни,
1949 р.н. освіта 8 класів, пенсіонерка*

Деревце (гільце)

«Йа всі голуби на дубах сиде,
Зазулька на калині,
Йа всі свашечки найокруг стола,
Деревце всередині.
Йа всі голуби, як загульіли,
Зозулька заковала,
Йа всі свашечки, як залаткали,
Молода заплакала».

Із рукописних фондів Осипа Роздольського

Понеділкування

«Та день добрий, сватку наш,
Ой залетіло наше гусятко до вас;
Ой наше гуся біле ще й з знаком,
Полетіло вчора з вечера з гусаком».

Записала Євгенія Ярошинська 1891 р.

2.2. Робота з відеоматеріалами

Перегляд відео буковинського весілля, яке відзняла 1940 року дружина Олександра Довженка Юлія Солнцева в селі Топорівці Новоселицького району Чернівецької області <https://www.youtube.com/watch?v=YDnnzzaYx4o>

Бесіда за змістом відео

- Який етап буковинського весілля відтворено у відео?
- Назвіть традиційні елементи одягу молодих на Буковині 40-х років ХХ століття.

- Які з давніх обрядів, що відтворені у відео, побутують і сьогодні?

2.3. Інсценізація (випереджувальне завдання)

Відтворення обряду сватання на Буковині кін. XIX – поч. XX століття за допомогою костюмів, різних атрибутів, декорацій.

Стукіт. Господар відчиняє двері. Заходять 2-3 поважних чоловіків. Мають у руках хліб.

- Добрий вечір!
- Доброго здоровля? Чого бажаєте, добрі люди?
- «Бог зайшов до цієї хати і ми з ним; є у вас дівка на виданні?» [28, с. 21].
- Так, є!
- «Гаразд, ми прийшли, щоб з Божою поміччю з'єднати дітей!» [28, с. 21].
- А хто вас прислав?
- Прислав нас фаний парубок Василь Петрашук.
- То ми раді вам, заходіть. Ми чекали вас.

Свати заходять. Дівчина колупає піч.

- Дуже просимо гостей сідайте за стів.
- Дякуємо, дякуємо.

Господар наливає чарки і частує гостей.

- Би здорові свати, би здорові діти ваші, би здорова вся родина ваша. Файно дякуємо, що ви завітали до хати нашої, не цуралися нашої родини.

- Дякуємо вам за такі фанні слова. Здоровля вам і вашій сім'ї.
- Просимо пригоститися.

Гості їдять

- Тепер скажіть, звідки ви люди.
- Ми йшли з далекої-далекої землі. Дуже стомилися. Йшли через ліс, через поле. Не одну хату обминули. Шукаємо куницю – гарну дівцю. Бо наш Василь видів, як вона забігла до цієї хати. То ми прийшли до вас її шукати. Є у вас дівчина?
- Є, є!
- То покажіть нам її.

- От, дивітса.

Виходить маленька дівчинка (наймолодша донька).

- Файна дівчинонька, але не та. Хочемо Анничку видіти.
- Добре. Анничко, ходи до нас.

Виходить баба

Гості сміються

- Це теж не наша куниця. Давайте іншу.

Виходить дівчина

- О, тепер знайшли куницю – гарну дівицю.
- Анничко, чи згідна ти, щоб тебе засватав Василь Петрашук.

Дівчина, соромлячись, каже:

- Згідна.
- То подавай рушники сватам.

Поки дівчина подає рушники, мати каже:

- Наша Анничка не лиш файна, а й моторна. Дивітса, які рушники вишивала.
- Дякуємо за честь.

Гості веселяться, співають народні пісні.

III. Підсумок заходу

Технологія «Кубик Блума»

- 1) назви етап буковинського весілля, під час якого відбувається вінкоплетення;
- 2) скажи, чому весілля називають народною драмою;
- 3) поясни, якими символами виступають найчастіше образи молодої та молодого;
- 4) поділись своїми враженнями від сьогоднішньої теми;
- 5) придумай, як ми можемо зберегти зразки весільної пісенності для наших нащадків;
- 6) запропонуй, де можна застосувати отримані сьогодні знання.

Отже, дякую вам за активну участь у сьогоднішній зустрічі. Сподіваюсь, що ваші очікування здійснилися. Бажаю вам ніколи не забувати, якого ви роду, не цуратися звичаїв рідного народу, адже без минулого немає майбутнього. Нехай вам щастить!

Методичний коментар

Такий захід доречно проводити з учнями 9–11-х класів, оскільки тема потребує інтегрованих знань учнів. На занятті пропоную старшокласникам завдання, що сприятимуть розвитку літературної творчості, комунікативних навичок, уміння працювати в групі, стимулювання дослідницько-наукового пізнання.

Структура виховного заходу

Структура заходу	Відведений час	Методичні вказівки
I. Організаційна частина	10 хвилин	Привітання, створення сприятливого клімату, «занурення» в тему, визначення очікувань учнів від заходу
II. Основна частина	25 хвилин	Пояснення вчителя, бесіда з учнями для актуалізації опорних знань, робота в групах
III. Підсумкова частина	10 хвилин	Рефлексія, визначення результатів роботи.

Висновки до розділу 3

У висновку зазначимо, що питання весільного фольклору в закладах загальної середньої освіти можна розглядати всебічно.

Весільні пісні та обряди учні вивчають на уроках української літератури, української мови, літератури Буковини, зарубіжної літератури та на

вибірковому курсі для 8(9) класу «Звичаї та обряди українського народу в контексті художньої літератури». Цієї теми торкаються в контексті вивчення життєпису письменників, аналізу творів чи характеристики культурного розвитку певного етапу.

Позакласна робота теж відкриває широкі можливості для ознайомлення учнів із весільним фольклором, зокрема із символікою весільних пісень та обрядів Буковини. Важливе місце тут посідає проєктна, що допомагає розвивати дослідницькі уміння школярів.

Розроблені методичні рекомендації розраховані здебільшого на заклади освіти Чернівецьчини, оскільки тема роботи стосується локального вияву фольклору.

ВИСНОВКИ

Символіка весільних пісень та обрядів Буковини зумовлена своєю ідентичністю досліджуваної етнографічної зони. Установлюючи символічну значеннєвість весільних обрядодій та їх окремих атрибутів, виявлення, що всі дії учасників

народної драми спрямовані на досягнення двох основних цілей: оберігання молодих і забезпечення продовження роду.

Символічні обрядодії й пов'язані з ними слова-символи у весільних піснях містять у собі обрядово-магічний момент. Такі пісні стосуються обрядів сватання, вінкоплетення, виття гільця, покривання, кроплення водою та посипання зерном. Обрядові дії саме в сукупності з певною словесною формулою спрямовані на забезпечення під час весілля правильної ініціації хлопця і дівчини в чоловіка і жінку, забезпечення щасливого сімейного життя. У системі образів-символів весільних пісень Буковини виокремлюємо такі основні групи: космогонічні, зооморфні, рослинні, природні явища, локальні. Найпоширенішими символами в досліджуваних пісенних матеріалах є рослинні, що можемо їх пояснити здатністю до антропоморфізму.

Об'єктом поетичної символізації у весільних піснях найчастіше є головні персонажі – молодий та молода. Символіку цих образів репрезентовано не тільки предметно-тематичним розмаїттям, але й застосуванням різних засобів символотворення. Найчастіше з-поміж художніх засобів у текстах буковинських пісень виявляється паралелізм.

Аналіз отриманих результатів із урахуванням функціональних особливостей символіки весільної обрядовості та пісенності Буковини свідчить про те, що описана система символів розглянутого регіону бере початок із єдності етнокультурних уявлень, які формувалися упродовж багатьох віків.

Зазначимо, що починаючи з другої половини XIX століття дослідники все частіше звертаються до тлумачення снів. На початку XX століття розповіді про сни стають об'єктом дослідження фольклористики.

Доведено, що фольклорний текст зумовлений традицією на структурному рівні. При розмежуванні побутових і фольклорних розповідей про сни спираємось на релевантні ознаки, які виокремив Євгеній Сафронов: сакральне мотивування, співвіднесеність з реальністю, наявність відомих образів-мотивів; прикріпленість до ритуально-обрядового контексту, функції

нарративу. Особливістю снотлумачної традиції українців є те, що їй властива не лише прогностична, а й моделювальна функція, тобто відбувається програмування майбутнього, зокрема шлюбу.

Опрацювавши матеріали фольклорних записів з оніремою *весілля*, ми виявили, що найактивнішими в народному тлумаченні виявляють такі, які мають негативне значення, що свідчить про введення весільного коду до поховального комплексу. Таким чином, ця онірема є ритуально-магічним символом, культурно-значеннєвим стереотипом, що входить у суть традиційного народного світобачення.

Розглянувши основні групи онірем весільної семантики, виявлено, що вони пов'язані передусім з весільною обрядовістю українського народу або ж базуються на традиційних гендерно-концептуальних асоціативних значеннях.

Результати статистичної обробка анкет, зібраних в селі Топорівці Новоселицького району Чернівецької області, свідчать про те, що найпоширенішим серед топорівчан тлумаченням оніреми *весілля* є таке, що розуміють як «щось недобре». А з-поміж знаків-символів, які прогнозують майбутнє весілля, найбільш частотними є астральні образи місяця і зорі. Зрідка вказує на весілля сон, у якому бачимо калач (коровай).

Щодо викладання весільного фольклору в закладах загальної середньої освіти, то цю тему можна розглядати всебічно. По-перше, на уроках української літератури, української мови, літератури Буковини, зарубіжної літератури та на вибірковому курсі для 8(9) класу «Звичаї та обряди українського народу в контексті художньої літератури». По-друге, позакласна робота теж є платформою для ознайомлення учнів із весільним фольклором, зокрема із символікою весільних пісень та обрядів Буковини. У магістерській роботі запропоновано план-конспект виховного заходу на тему «Традиційне буковинське весілля: символіка обрядодій та пісень».

Зазначимо, що розроблені методичні рекомендації розраховані насамперед на заклади освіти Чернівеччини, оскільки тема дослідження стосується локального вияву фольклору.

Отже, дослідження «весільних драм» буковинського краю з урахуванням специфіки символічного наповнення весільних пісень та обрядів, оніремного фольклору дає можливість пізнати світогляд наших предків, їх менталітет, уявити весільний обряд як універсальний код національного буття людства.

Перспективним напрямом у подальших дослідженнях вважаємо вивчення систем символів весільного фольклору різних регіонів України в порівняльному аспекті. Також варто звернути увагу на зміну семантичного навантаження весільних пісень та обрядів Буковини в хронологічному зрізі.

Цікавим для фольклористики було б вивчення весільної обрядовості досліджуваної етнографічної зони в контексті взаємозв'язків буковинської, молдавської і румунської культур. Такий аспект дозволить виявити своєрідність українського фольклору в міжкультурних взаєминах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцибор Д. В. Парадигма оніричного фольклору. Міфологія і фольклор. Л., 2012. С. 55-59.

2. Анцибор Д. Парадигма оніричного фольклору : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07. КНУ імені Тараса Шевченка, К., 2015. 20 с.
3. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні : історико-етнографічне дослідження. Київ : Наукова думка, 1988. 192 с.
4. Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ – поч. ХХІ століття. НАН України, ІМФЕ. К., 2016. 256 с. іл.
5. Буковинські народні пісні / упоряд. Л. І. Ященка. Київ, 1963. 576 с.
6. Весілля : у 2 кн. / упоряд. текстів, прим. М. М. Шубравської; нотний матеріал упоряд. О. А. Правдюк. Київ : Наукова думка, 1970. Кн. 2. 480 с.
7. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 664 с.; іл.
8. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ : Велес, 2005. 528 с.
9. Дарморіз О. Міфологія : навч. Посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 248 с.
10. Дмитренко М. Символи українського фольклору : Монографія. Київ : УЦКД, 2011. 400 с.
11. Дмитренко М. К. Символ, символіка. *Українська фольклористична енциклопедія: у 2-х т. Т.2 : М – Я* / упоряд., наук. ред. М. К. Дмитренко. Київ : Вид-во «Сталь», 2020. С. 384–385.
12. Дмитренко М. К. Символіка сновидінь : народний сонник. Київ : Ред. часопису «Народознавство», 1995. 128 с.
13. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гавришенко В. М., 2015. 912 с.
14. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
15. Звичаї та обряди українського народу в контексті художньої літератури: Програма курсу за вибором для учнів 8(9) класу загальноосвітніх навчальних закладів / уклад. А. В. Ткач, Н. М. Клим. Київ, 2015.

- 16.Здоровега Н. І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. Київ : Наукова думка, 1974. 159 с.
- 17.Знадоби до української демонології. Зібрав Володимир Гнатюк. Том II. Випуск 1. Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імени Шевченка. Львів, 1912. Том XXXIII. URL :<https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=439> (дата перегляду: 23.02.2020).
- 18.Записи М. Ревеги в селі Котелеве Новоселицького району від Віри Руснак. 9 березня 2019.
- 19.Записи М. Ревеги в селі Ленківці Кельменецького району від Марії Мартинюк. 25 січня 2020.
- 20.Записи М. Ревеги в селі Малинці Хотинського району від Ганни Німець. 18 лютого 2019.
- 21.Записи М. Ревеги в селі Топорівці Новоселицького району від Олени Корбут, 16 жовтня 2019.
- 22.Іваницький А. Поетичний паралелізм з погляду еволюції мислення. Нар. творчість та етнографія. 2008. № 3. С. 4–8.
- 23.Ігнатенко І. Етнологія для народу : свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети, вірування українців. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 319 с.; іл.
- 24.Ілащук М. Особливості тлумачення снів про весілля як фольклорних текстів. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (22–23 квітня 2020 року)*. Філологічний факультет. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. С. 53–54.
- 25.Ілащук М. Паралелізм як засіб символотворення молодого та молодої у весільних піснях Буковини. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (20–21 квітня 2021 року)*. Філологічний факультет. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. С. 95–96.

- 26.Ілащук М. Символіка вінків у контексті буковинського весілля // *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (16-17 квітня 2019 року)*. Філологічний факультет. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 186–187.
- 27.Йовенко Л. Український регіональний та локальний фольклор як джерело збагачення літературної освіти школярів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6(1). С. 297–303. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_6%281%29_46(дата звернення: 28.08.2021)
- 28.Кайндль Р. Ф. Гуцули : їхнє життя, звичаї та народні перекази. 2-е вид., випр. і доп. / Переклад з німецької Зіновії Пенюк; наукове редагування і післямова Олександра Масана. Чернівці : «Молодий буковинець», 2003. 200 с.
- 29.Клименко І. В. Весільні пісні. Українська фольклористична енциклопедія: у 2-х т. Т.1 : А – Л / упоряд., наук. ред. М. К. Дмитренко. Київ : Вид-во «Сталь», 2018. С. 185–191.
- 30.Кожолянюк Г. К. Етнографія Буковини. Чернівці : 1999. 293 с.
- 31.Кожолянюк Г. К. Характерні риси буковинського весілля кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. (на прикладі Хотинщини та Заставнівщини). *Весільна обрядовість у часі і просторі : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса : вид-во КП ОМД, 2010. С. 163–184.
- 32.Кожолянюк О. Весільні головні убори та обряди, пов'язані з ними, на Буковині. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. 2009. Т. 1. С. 167–180. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pssiae_2009_1_16 (дата звернення: 30.06.2020).
- 33.Корнев А. Рослинна символіка у весільній обрядовості селянства [Електронний ресурс]. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*. 2010. № 1. С. 119–121.

- URL : http://nbuv.gov.ua/jpdf/had_2010_1_30.pdf (дата звернення: 14.04.2019).
- 34.Костик О. До проблеми вивчення весільних пісень Буковини (за матеріалами першої половини ХХ ст.). Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Чернівці : Рута, 2008. Вип. 394–398.
- 35.Красовська І. В. Весільна обрядовість Сокирянщини кінця ХХ – початку ХХІ ст. : структурно-семантичні та художні трансформації: дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01; Держ. ВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2020. 359 с.
- 36.Кулиш П. О. Записки о Южной Руси : [в 2 т.]. Санкт-Петербург, 1856. Т. 1. 324 с.
- 37.Лазарева А. А. Символика сновидений в народной культуре: фольклорные модели и личные нарративы. : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.01.09. М., 2018. 335 с.
- 38.Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість: Підручник. 3-тє вид., стер. Київ : Знання-Прес, 2005. 591 с.
- 39.Література Буковини : навчальна програма з літератури рідного краю для учнів 5–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів Чернівецької області / уклад. А. В. Ткач, Я. І. Пінтяк. Чернівці, 2017.
- 40.Лозинський Й. І. Українське весілля; АН України. Ін-т народознавства; Упоряд. і вступ. ст. Р. Ф. Кирчіва. Київ : Наукова думка, 1992. 174 с.
- 41.Лозко Г. С. Українське народознавство. 3-є вид., Харків, 2005. 472 с.
- 42.Лотман Ю. М. Сон – семиотическое окно. Культура и взрыв. Москва : Гнозис ; Издательская группа «Прогресс», 1992. С. 219–226.
- 43.Маковій Г. У світі рослин. Чернівці : «Факел», 2003. 312 с.
- 44.Матеріали фольклорної практики студентів філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2009–2014 рр.).
- 45.Маховська С. Символіка ритуального хліба (на матеріалах коровайного обряду на Поділлі). Мандрівець. 2010. №1. С. 51–56.

- 46.Микитенко О. Балканослов'янський текст поховального оплакування : Прагматика, семантика, етнопоетика. Київ : Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, 2010. 424 с.
- 47.Милорадович В. П. Обряды и песни в Лубенского уезда, Полтавской губернии. Записанные в 1888–1895 г. Сборникъ харьковского историко-филологического общества. Харьковъ, 1897. Т. 10. С. 1–223.
- 48.Народні пісні Буковини в записах Ю. Федьковича / упоряд. і скл. прим. О. І. Дей та О. С. Романець. Вст. ст. О. С. Романця. Київ : Муз. Україна, 1968. 224 с.
- 49.Народні пісні з-над Дністра в записах Євгенії Ярошинської / Упоряд. вст. ст. і прим. М. В. Гуця. Київ : Муз. Україна, 1972. 324 с.
- 50.Никольский Н. М. Происхождение и история белорусской свадебной обрядности. Минск : Изд-во АН БССР, 1956. 142 с.
- 51.Пастух Н. Астральні образи. *Українська фольклористична енциклопедія* / упоряд. В. Сокіл. Львів, 2018. С. 29–30.
- 52.Пастух Н. Локально-регіональна своєрідність символіки української весільної пісні. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів : Львів. нац. Ун-т ім. І. Франка, 2010. Вип. 43. С. 189–197.
- 53.Пастух Н. Символи дерева у весільній обрядовій пісенності українців: регіональний аспект. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. Вип. 16.4*. Київ : 2006. С. 119–124.
- 54.Пісні Буковини / Записати та упоряд. Яківчука А. Ф. розшифр. нот Смаля К. А. Київ : Муз. Україна, 1990. 480 с.
- 55.Потебня А. А. Символ и миф в народной культуре / сост., подг. текстов, ст. и комм. А. Л. Топоркова. Москва : Лабиринт, 2000. 184 с.
- 56.Програма для загальноосвітніх навчальних закладів : Українська література : 5–9 класи / М. П. Бондар, Р. В. Мовчан (керівник групи) та ін. Київ, 2013 (зі змінами, затвердженими наказом МОН № 804 від 07.06.2017 р.).

57. Рабинович Е. И. Сон и сновидения как феномен культуры : на примере культуры северо-буддийского региона : диссертация кандидата культурологии : 24.00.01. Екатеринбург, 2011. 177 с. : ил. URL : <http://www.dslib.net/teorja-kultury/son-i-snovidenija-kak-fenomen-kultury-na-primere-kultury-severo-buddijskogo.html> (дата звернення: 14.03.2020).
58. Радзіх Світлана. Вивчення фольклору на уроках української літератури. 5–9 класи. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 128 с.
59. Разумова И. А. Ониромантическая символика брака, рождения, смерти в современных устных рассказах. Сны и видения в народной культуре. Мифологический, религиозно-мистический и культурно-психологический аспекты / сост. О. Б. Христофорова; отв. ред. С. Ю. Неклюдов. М. : Российск. гос. гуманит. ун-т, 2002. С. 290–309. URL : <https://www.kodges.ru/nauka/obrazovanie/377764-sny-i-videniya-v-narodnoy-kulture.-mifologicheskij-religiozno-misticheskij-i-kulturno-psihologicheskij-aspekty.html> (дата звернення: 05. 02. 2020).
60. Ребошанка І. Народження символу. Аспекти взаємодії обряду та обрядової поезії. Бухарест : Видавництво «Критеріон», 1975. 250 с.
61. Садова Т. С. Структурно-семантические характеристики устного сновидческого рассказа. *Практики и интерпретации*. 2016. Т. 1 (4). С. 273–283.
62. Сафронов Е. В. Рассказы о снах как фольклорный жанр. URL: <http://ruthenia.ru/folklore/safronov2.htm> (дата звернення : 12. 02. 2020).
63. Сафронов Е. В. Сновидения в традиционной культуре. *Исследование и тексты*. Москва : Лабиринт, 2016. 544 с.
64. Симонідес Д. Меморат і фабулат у сучасній фольклористиці. *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 1. С. 120–125.
65. Скиба О. В. Шкільне вивчення елементів весільної обрядовості у творах українських письменників. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні тенденції в навчанні української,*

- російської та іноземної мов у закладах освіти різних типів» (15 травня 2015 року). Старобільськ, 2015. С. 16–21. URL :<http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/570/1/Skiba.pdf> (дата звернення: 15.07.2021).
- 66.Словник буковинських говірок / За ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
- 67.Словник символів / за заг. ред. О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. Київ : Ред. часопису «Народознавство», 1997. 156 с.
- 68.Ставицька Я. В. Народна онейромантика українців у контексті календарної обрядовості. Слов'янський світ . 2016. Вип. 15. С. 240–251.
- 69.Ставицька Я. В. Термінологічне поле снотлумачного фольклору. *Міфологія і фольклор*. 2016. № 1–2. С. 39–47.
- 70.Ставицька Я. В. Усний снотлумачний наратив : контекстно-функціональний аспект: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.07. Київ, 2018. 290 с.
- 71.Сумцов Н. Ф. Символика славянских обрядов : Избранные труды. / Сост., подг. текста и коммент. А. К. Байбурина; ред. А. К. Байбурина. Научное издание. Москва : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1996. 293 с. URL : [http://publ.lib.ru/ARCHIVES/S/SUMCOV_Nikolay_Fedorovich/Sumcov_N.F. Simvolika_slavyanskih_obryadov.\(1996\).\[djv-fax\].zip](http://publ.lib.ru/ARCHIVES/S/SUMCOV_Nikolay_Fedorovich/Sumcov_N.F. Simvolika_slavyanskih_obryadov.(1996).[djv-fax].zip) (дата звернення: 08.03.2019).
- 72.Таланчук О. Українська народна космогонія : Специфіка міфопоетичного мислення. Київ : Бібліотека українця, 1998. 310 с.
- 73.Тедлок Б. Бикультурное сновидение как межличностный коммуникативный процесс. Этнографическое обозрение. 2006. № 6. С. 15–21.
- 74.Телеуця В. В. Поетика української весільної поезії Придунав'я. Дис. ... к. філол. наук за спеціальністю 10.01.07 – фольклористика. Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2006.

- 75.Українська етнологія : Навч. посібник / За ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. 400 с.
- 76.Українське народознавство : Навчальний посібник / За редакцією С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс 1994. 608 с.
- 77.Українські приказки, прислів'я і таке інше : збірники О. В. Марковича та інших / уклад М. Номис. Київ «Либідь», 1993. 769 с.
- 78.Українські символи / Дмитренко М., Іваннікова Л., Лозко Г., Музиченко Я., Шалак О. Київ : Ред. Часопису «Народознавство», 1994. 140 с.
- 79.Цвид-Гром О. П. Традиційна символіка весільного фольклору Західного Полісся : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. наук : 10.01.07 – фольклористика. Львів, 2000. 15 с.
- 80.Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. *Материалы и исследования* : [в 7 т.] / собрал П. П. Чубинский. Санкт-Петербург. 1872–1878. Т. IV. 1877. 713 с.
- 81.Шевченко Т. Назар Стодоля. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол. : М. Г. Жулинський та ін. Київ : Наук. думка, 2001. Т. 3 Драматичні твори. Повісті. 2003. С. 23–57.
- 82.Шевчук О. Б. Позакласна робота з української літератури як складова професійно-педагогічної діяльності вчителя-словесника. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики. 2013. Вип. 21. С. 239–243. URL :http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2013_21_60 (дата звернення : 14.09.2021).*
- 83.Шевчук Т. Наукова фізіономія української фольклористики 1920-х років: драма ідей та моральних орієнтирів. Матеріали до української етнології. 2016. Вип. 15. С. 151-156. URL :http://nbuv.gov.ua/UJRN/mdue_2016_15_19 (дата звернення : 31. 01. 2020).

84. Шевчук Т. М., Ставицька Я. В. Українська усна снотлумачна традиція початку ХХ століття (розвідки та тексти). Київ : Дуліби, 2017. 224 с.
85. Яковлева О. Аналіз фольклорних символів : до проблеми вибору методів. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів : Львів. нац. Ун-т ім. І. Франка, 2009. Вип. 47. С. 125–132.
86. Янковська Ж. Відображення культу предків у родинній обрядовості українців. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. Вип. 34. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. С. 465–474.
87. Ястребов В. М. Какъ баба замирала. Киевская старина. 1894. Т. XLVII. С. 492–493.
88. Kaivola-Bregenhøj A. Dreams as folklore. *Fabula*. Bd. 34. Helf ... Berlin-N.Y., 1993. P. 211–224.
89. Lincoln J. S. *The Dream in Primitive Cultures*. London : Cressett Press, 1935 (2nd ed. Baltimore, 1970).
90. 100 найвідоміших образів української міфології / ред. О. Таланчук. Київ : Автограф-КД Орфей, 2007. 460 с.

ДОДАТКИ**Додаток А****Ілюстрації**

A1 Реконструкція весільного вінку із барвінку (Топорівці, 2016)

A2 Весільний вінок із воску (Колінківці, 1950-60 рр.)

А3 Жевно (Топорівці, 2019)

А4 Калачики на кожушині (Топорівці, 1946)

Тексти пісень**Б1**

На горі-горі зоря сходила

На горі-горі зоря сходила

Мамочка вінчик дитині шила.

Сама зачала, світівкі дала,

Аби зла година за ню не знала.

Дайте, мамко, голку й нитку,

Ще й листочок-барвіночок,

Молодій Галі на віночок.

Я думала, що то літо, а то зима,

Посіяла чорнобривці, коло Різдва.

То вже мої чорнобривці розцвітають,

То вже мою русу косу розплітають.

Та сяду я в свої мамки на стілець

Та попроси в свої мамки гребінець

Най розчешу русу косу під вінець.

Записано 3 березня 2019 року

у селі Малинці Хотинського району

району Чернівецької області

від Німець Ганни Іванівни, 1941 р.н.,

освіта 8 класів, пенсіонерка

Б2

Дайте, мамко, голку, голку...

Дайте, мамко, голку, голку

Тай ниточку шовку,

Тай листок барвіночку

Молодій на віночок.

Ой на небі зірниці

А на землі три сестриці

Одна несе голку

Друга несе нитку шовку

Третя несе лист барвінку

Тай сестриці на віночок

Як ми вінок зачинали

То нас медом частували.

А як ми вінок скінчили

То горілки ще не пили

Ой Маруся серце, серце

Дай горілки з перцем.

Як не з перцем то без перцю,

Так хоч з щирим серцем

Ой вінчику-барвінчику,

Як би тебе позлотити

Лиш би в тобі походити:

В суботу на годину,

А в неділю цілу днину.

В понеділок на кленочок,

Отут сиди мій віночок.

Записано 30 жовтня 2015 року

в селі Луковиця Глибоцького району

району від Гуцуляк Марії Василівни,

1947 року народження, освіта

середня, пенсіонер

Б3

Сумна тотасуботочка

Сумна тотасуботочка, сумний день,

Сумувала молоденька в такий день. (2)

- Та й чого ти, молоденька, сумувала?

- Сумувала, моя мамко, таки й так. (2)

Сумувала, моя мамко, таки й так,

Що на мою головочку зацвів мак. (2)

- Та й куди ж ти, моя дочко, ходила,

Що так твоя головочка зацвила?

- Я ходила, моя мамко, в вишневий сад

Та й на мою головочку весь цвіт впав. (2)

Та й звіявся, моя мамко, буйний вітер,

Та й з моєї головочки зірвав квіти. (2)

Та надійшов, моя мамко, літній дощик,

Та й на моїй головочці квіти змочив. (2)

- Та як мені, моя мамко, обтрусити,

Та як прийшла мені пора йго носити. (2)

Записано 3 березня 2019 року

у селі Малинці Хотинського району

району Чернівецької області

від Німець Ганни Іванівни, 1941 р.н.,

освіта 8 класів, пенсіонерка

Схили, доню, головочку

Кілько мамка в садок гляне,

Стільки мамці серце в'янепам.

Схили, доню, головочку

до зеленого віночку.

Нитку шовку черленого

До барвінку зеленого.

На суботу на вечір,

На неділку на всю днинку.

В понеділок на годинку,

У вівторок вже на клинку.

А в середу під платинку,

А в четвер газдуй дочко(синку).

Від віночка полетіла,

Від платинки побіліла.

Сідай собі, дівчинонько, на стілець,

Та розчеши кучерики під вінець.

Та розчеши кучерики під вінець,

Бо вже більше дівчиною не будеш.

Як вийдеш на вулицю – заплачеш,

Та як своїх подружечок побачиш.

Записано 7 серпня 2018 року

у селі ТопорівціНовоселицького

району Чернівецької області

від Ілащук Марії Емануїлівни, 1956 р.н.,

освіта 8 класів, пенсіонерка

Б5

Ружа

Куди ружа та й калина зелененька,
Туди ходить наша Галя молоденька.
А за нею її мамка стихенька,
Сіє-сіє василичекзнизенька.
Куди їдеш, моя дочко, молоденька?
Не за мною, моя мамко, не за мною,
Бо не маю порадошки я з тобою.
Куди ружа та й калина зелененька,
Туди ходить наша Галя молоденька,
А за нею її мамка стихенька,
Сіє-сіє василичекзнизенька.
Куди їдеш, моя дочко, молоденька?
Не зо мною, мій татку, не зо мною
Бо не маю порадошки я з тобою.
Куди ружа та й калина зелененька,
Туди ходить наша Галя молоденька,
А за нею її Йванко стихенька,
За мною, мій милий, за мною
Маю порадоньку я з тобою.

**Записано 3 березня 2019 року
у селі Малинці Хотинського району
району Чернівецької області
від Німець Ганни Іванівни, 1941 р.н.,
освіта 8 класів, пенсіонерка**

Б6

Ой до Львова доріжечка

Ой до Львова доріжечка, до Львова,
Обсажена виноградом довкола (2).

Ішла нею дівчинонька й заснула,
А за нею її мамка (татко) – не чула.

Ой до Львова доріжечка, до Львова,
Обсажена виноградом довкола (2).

Ішла нею дівчинонька й заснула,
А за нею її милий – учула.

За нев, за невїї миленький та й найшов,
Та взяв її за рученьку, в шлюб пішов.

**Записано 7 серпня 2018 року
у селі Топорівці Новоселицького
району Чернівецької області
від Ілащука Степана Миколайовича,
1976 р.н. освіта 10 класів, не працює**

Б7

**Дайте мамко голку й нитку
Дайте мамко голку й нитку,**

Голочку ту тоненьку
І ниточку червоненьку,
Та й зачанем вінок шити
Із зеленого барвіночку.
Ой ти вінчик, ти барвінчик,
Дотепер тям шанувала,
У білий папір завивала,
У срібну скриньку замикала,
А відтепер я тя рушу,
Заплакати я мушу,
Межи двома дружечками,
На личко із сльозочками.
Були в мамки круті гори,
Гуляти було по волі,
А у миленького дорога рівна,
Гуляти вже не вільно.

**Записано 7 грудня 2018 року
у селі Котелеве Новоселицького району
району Чернівецької області
від Руснак Віри Георгіївни,
1949 р.н. освіта 8 класів, пенсіонерка**

Б8

Летіла зозуля

Летіла зозуля та й казала ку-ку,

Щоби зав'язати татові руку.

Щоби зав'язати обі, обі,

Що викохав донечку собі.

Летіла зозуля та й казала ку-ку,

Щоби зав'язати мамкі руку.

Щоби зав'язати обі, обі,

Що викохала донечку собі.

Летіла зозуля та й казала ку-ку,

Щоби зав'язати братові руку.

Щоби зав'язати обі, обі,

Що викохала сестричку собі.

Летіла зозуля та й казала ку-ку,

Щоби зав'язати сестричкі руку.

Щоби зав'язати обі, обі,

Що викохала сестричку собі.

Записано 5 листопада 2018 року

**в селі Топорівці Новоселицького
району від Корбут Євдокії
Миколаївни, 1936 року
освіта 4 класи, пенсіонерка**

Додаток В

Програма збирання нотлумачного фольклору

1) Чи є в Топорівцях люди, до яких звертаються, щоб пояснити сни?

- 2) Чи помітна тенденція звертати увагу на сні і запам'ятувати їх (абозаписувати) для поради в майбутніх подіях?
- 3) У які дні сні вважаються пророчими?
- 4) Що означає весілля уві сні?
- 5) Чому сон про весілля тлумачиться як щось погане?
- 6) Які предмети, явища, дії уві сні символізують весілля для хлопця?
- 7) Які предмети, явища, дії уві сні символізують весілля для дівчини?
- 8) Чи є випадки, що сні про весілля здійснювали?